

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร" ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เสนอตามลำดับดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีเจตคติ
  - 1.1 ความหมายของเจตคติ
  - 1.2 ลักษณะของเจตคติ
  - 1.3 องค์ประกอบของเจตคติ
  - 1.4 ปัจจัยที่ทำให้เกิดเจตคติ
  - 1.5 ประโยชน์ของเจตคติ
  - 1.6 การวัดเจตคติ
  - 1.7 ประโยชน์ของการวัดเจตคติ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
  - 2.1 ความหมายของการอนุรักษ์
  - 2.2 ความหมายของสิ่งแวดล้อม
  - 2.3 ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
  - 2.4 ความหมายของเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
  - 2.5 แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
    - 2.5.1 ความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
    - 2.5.2 วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
    - 2.5.3 หลักการ แนวทาง และมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านต่าง ๆ
  - 3.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านตัวนักเรียน
  - 3.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านผู้ปกครอง
  - 3.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านโรงเรียน
  - 3.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านกลุ่มเพื่อน

- 3.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสื่อมวลชน
- 3.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านชุมชน
- 3.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านตัวแทนศาสนา

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเจตคติ

1. ความหมายของเจตคติ

เจตคติ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Attitude เดิมใช้คำว่า ทศนคติบ้าง เจตคติบ้าง ต่อมาคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ของกระทรวงศึกษาธิการโดยความเห็นชอบของบัณฑิตยสถานให้ใช้คำว่า เจตคติ แทนคำอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน (สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2535) ดังนั้น คำว่า เจตคติ จึงมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า ทศนคติหรือเจตคติ นั้นเอง และได้มีนักจิตวิทยา และนักการศึกษาให้ความหมายของเจตคติ ไว้ดังนี้

อัลพอร์ต (Allport, 1967 อ้างถึงใน โสภนา ชูนิกุลชัย, 2522) ได้ให้ความหมายเจตคติว่า คือ สภาวะทางจิต และสภาวะทางประสาทเกี่ยวกับความพร้อม ซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์เป็นตัวนำ หรือ มีอิทธิพลเหนือการตอบสนองของแต่ละบุคคลที่มีต่อวัตถุ และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

เทอร์สโตน (Thurstone, 1967) ให้ความหมายว่า เจตคติเป็นระดับความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นอะไรก็ได้หลายอย่าง เช่น สิ่งของ บุคคล บทความ องค์กร ความคิดเห็นและอื่น ๆ ความรู้สึกเหล่านี้ ผู้ที่รู้สึก สามารถบอกความแตกต่างได้ว่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

กู๊ด (Good, 1973) อธิบายว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของคนเราที่มีความคิดเห็นต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ในด้านความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อสิ่งต่างๆ

เทอเวอร์ส (Travers, 1973) กล่าวว่า เจตคติ คือ ความพร้อมในการตอบสนองของบุคคล ซึ่งทำให้พฤติกรรมของบุคคลมีทิศทางเฉพาะตัว

แบค และคณะ (Back et. al, 1977) อธิบายว่า เจตคติ หมายถึง ความโน้มเอียงที่มีต่อผู้คน ความคิด วัตถุและสิ่งต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบของความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก หรืออารมณ์ และพฤติกรรม

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520) ได้สรุปความหมายของเจตคติไว้ว่า หมายถึง ความเชื่อความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคคล สิ่งของ การกระทำ สถานการณ์ หรืออื่น ๆ รวมทั้งท่าทางที่แสดงออก ที่บ่งถึงสภาพของจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตคติเป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการแสดงออกด้านปฏิบัติ

เชิดศักดิ์ ไชวาสินธุ์ (2522) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเรานั้น ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง อาจเป็นไปในทางสนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขบวนการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบวิธีของสังคม

กมลรัตน์ หล้าสงฆ์ (2527) กล่าวว่า เจตคติ คือ ความรู้สึกของบุคคลที่ได้จากการเรียนรู้และประสบการณ์ แล้วแสดงสภาวะของร่างกาย และจิตใจ ในด้านความพร้อมที่จะตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ แสดงความพร้อมที่จะเข้าไปหาเมื่อเกิดความรู้สึกชอบ เรียกว่า เจตคติที่ดีหรือทางบวก หรือแสดงความพร้อมที่จะหลีกเลี่ยงเมื่อเกิดความรู้สึกไม่ชอบ เรียกว่า เจตคติที่ไม่ดี หรือ ทางลบ

ประสาร มาลากุล ณ ออยุธยา (2527) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง สภาวะความพร้อมทางจิตใจและระบบประสาทของบุคคลที่กำหนดทิศทางของท่าที การแสดงออกในทางบวก หรือในทางลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสถานการณ์

วินัย วิระวัฒนานนท์ (2532) กล่าวว่า เจตคติ คือ ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม

จากการที่ได้ศึกษาความหมายของเจตคติ จากนักจิตวิทยาและนักการศึกษา อาจสรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึก ความโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่งรอบ ๆ ตัว ในลักษณะของความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งจะทำให้เกิดพฤติกรรมเฉพาะตัว

2. ลักษณะของเจตคติ

เจตคติของบุคคลถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีเจตคติไปในทางใด ก็มักจะมีพฤติกรรมไปในทางนั้น (เพเยอร์ ไวโยโรจน์, 2530) ได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษากล่าวถึง ลักษณะของเจตคติสอดคล้องกันไว้ดังนี้

วารินทร์ สายโอบเอื้อ และคณะ (2522) และสงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525) ได้กล่าวถึงลักษณะของเจตคติสอดคล้องกัน สรุปได้ดังนี้

1. เจตคติเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคล เด็กที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีจะได้รับการปลูกฝังในสิ่งที่ดีงาม ได้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่ดี เมื่อโตขึ้นก็จะเกิดความรู้และแสดงพฤติกรรมออกมาในทางที่ดี ในทางตรงกันข้าม เด็กที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เมื่อโตขึ้นก็อาจมีเจตคติที่ไม่ดี
2. เจตคติเกิดจากความรู้สึกที่สะสมไว้นาน สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลในการหล่อหลอมเกลาบุคลิกภาพของเด็ก เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้น ก็ได้รับการสะสมความรู้สึกในด้านต่าง ๆ นั้นไว้
3. เจตคติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล การกระทำ หรือพฤติกรรมของบุคคลย่อมมีสาเหตุหรือเหตุผลเสมอ
4. เจตคติสามารถถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่น ๆ ได้ เมื่อบุคคลอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีการติดต่อสื่อความหมายและมีสัมพันธ์ภาพต่อกัน ก็เป็นช่องทางที่ทำให้บุคคลสามารถถ่ายทอดเจตคติไปสู่บุคคลอื่น ๆ ได้ เช่น บิดามารดาถ่ายทอดเจตคติของตนให้แก่บุตร ครูถ่ายทอดเจตคติของครูให้แก่นักเรียน เป็นต้น
5. เจตคติเปลี่ยนแปลงได้ เจตคติอาจเปลี่ยนแปลงได้ถ้าได้รับข้อมูล และสถานการณ์ที่เหมาะสม

นูนแนลลี (Nunnally, 1959) ได้กล่าวถึงลักษณะของเจตคติ สรุปได้ดังนี้

1. เจตคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้หรือเกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด
2. เจตคติเป็นสภาพทางจิตที่มีอิทธิพลต่อการคิด และการกระทำของบุคคลเป็นอันมาก เพราะเป็นส่วนประกอบที่กำหนดแนวทางไว้ว่า ถ้าบุคคลประกอบสิ่งใดแล้ว บุคคลนั้นจะมีท่าทีในสิ่งนั้นในลักษณะจำกัด
3. เจตคติเป็นสภาพการณ์ทางจิตที่มีแนวโน้มค่อนข้างจะถาวร ทั้งนี้เพราะแต่ละบุคคลได้สั่งสมประสบการณ์ การรับรู้ และผ่านการเรียนรู้มามาก แต่อย่างไรก็ตาม เจตคติอาจมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้นั้น ๆ

มูนน์, เฟอ์นาลด์ และเฟอ์นาลด์ (Munn, Fernald and Fernald, 1969) ได้กล่าวถึงลักษณะของเจตคติ สรุปได้ดังนี้

1. เจตคติอาจเป็นไปได้ทั้งทางบวก (Positive) และทางลบ (Negative) หรือในทางที่ดีและไม่ดี

2. เจตคติเป็นสิ่งที่สะสมมาตั้งแต่เด็ก โดยการเรียนรู้จากพ่อแม่และบุคคลรอบข้าง เมื่อเติบโตขึ้นก็มักจะเลียนแบบเจตคติจากกลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชนต่าง ๆ

จากแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของเจตคติดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่านักจิตวิทยาและนักการศึกษา มีความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของเจตคติสอดคล้องกัน คือ เจตคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคล เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่สามารถถ่ายทอดหรือเลียนแบบจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลอื่นได้ และมีลักษณะค่อนข้างถาวร แต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ถ้าได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้

3. องค์ประกอบของเจตคติ

เจตคติดีมีลักษณะเป็นนามธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ในชีวิต เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของบุคคล นักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติไว้ ดังนี้

โรเซนเบอร์ก และโฮว์แลนด์ (Rosenberg and Hovland, 1960 อ้างถึงใน สมชาย วงศ์เสนา, 2535) ได้แบ่งองค์ประกอบของเจตคติเป็น 3 อย่าง ดังนี้

1. องค์ประกอบทางด้านสติปัญญา (Cognitive Component) ซึ่งได้แก่ ความเชื่อหรือแนวคิด หรือการรับรู้ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งแง่ดีและแง่ไม่ดี
2. องค์ประกอบทางด้านท่าทีความรู้สึก (Affective Component) ได้แก่ ความรู้สึกของบุคคลที่เขามีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น โกรธ เกลียด รัก ชอบ เป็นต้น เป็นเรื่องความแตกต่างกันตามแต่บุคลิกภาพของบุคคลแต่ละบุคคลจะมี
3. องค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) คือ แนวโน้มที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสิ่งของ บุคคล หรือสถานการณ์ ถ้ามีสิ่งเร้าที่เหมาะสม ก็จะเกิดการปฏิบัติหรือมีปฏิกิริยาอย่างหนึ่งอย่างใดตอบสนอง

ไตรเอนดิส (Triandis, 1971) ได้แบ่งองค์ประกอบของเจตคติไว้ 3 ส่วน คือ

1. องค์ประกอบทางด้านความรู้ ความเข้าใจ (A Cognitive Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ ของบุคคลต่อสิ่งเร้า
2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (An Affective Component) เป็นองค์ประกอบที่ต่อเนื่องจากองค์ประกอบแรก คือ เมื่อบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจแล้ว ก็จะเกิดความรู้สึกต่อสิ่งนั้นซึ่งอาจเป็นความรู้สึกได้ทั้งทางบวกและทางลบ

3. องค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม (A Behavioral Component) เป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นหลังจากองค์ประกอบแรก และองค์ประกอบที่ 2 แล้วบุคคลก็จะเกิดความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกมา

เชดคักดี โฆวาสิษฐ์ (2522) แบ่งองค์ประกอบของเจตคติเป็น 3 ประการ คือ

1. ความรู้ (Cognitive Component) เป็นองค์ประกอบทางด้านความรู้หรือความเข้าใจของบุคคลต่อสิ่งเร้า (object) นั้น ๆ เพื่อเป็นเหตุผลในการสรุปรวมเป็นความเชื่อ หรือ ช่วยในการประเมินผลสิ่งเร้านั้น ๆ

2. ความรู้สึก (Feeling Component) เป็นองค์ประกอบทางด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้าต่าง ๆ เป็นผลต่อเนื่องจากการที่บุคคลประเมินผลสิ่งเร้านั้นแล้วว่า พอใจหรือไม่พอใจ ต้องการหรือไม่ต้องการ ดีหรือเลวอย่างไร

3. ความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติ (Action Tendency Component) เป็นองค์ประกอบด้านความพร้อม หรือความโน้มเอียงที่บุคคลจะปฏิบัติ หรือปฏิบัติตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทิศทางที่จะสนับสนุน หรือคัดค้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อ หรือความรู้สึกของบุคคลที่ได้มาจากการประเมินผล

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523) กล่าวว่า เจตคติมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ

1. ปัญญา (Cognitive Component) ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด คือ บุคคลต้องได้เคยมีความรู้ มีประสบการณ์ หรือได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้นก่อน จึงจะเกิดเจตคติขึ้นได้

2. อารมณ์ (Affective Component) ซึ่งประกอบไปด้วยความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ ชอบ ไม่ชอบ ชื่นชม รังเกียจ เป็นต้น

3. การแสดงพฤติกรรม (Behavioral Component) คือ แนวโน้มหรือท่าทีที่จะเลือกตอบสนองในแง่ของการยอมรับ หรือไม่ยอมรับ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย เต็มใจทำ ไม่เต็มใจทำ เข้าใกล้ ถอยห่าง เป็นต้น

สรุปได้ว่า แนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ส่วนหนึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของเจตคติสอดคล้องกัน โดยแบ่งองค์ประกอบของเจตคติออกเป็น 3 ส่วน เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ประกอบด้วย 1. องค์ประกอบทางด้านสติปัญญาหรือความรู้ 2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ และ 3. องค์ประกอบทางการกระทำหรือพฤติกรรม

อย่างไรก็ดี มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาบางท่าน เช่น แคทซ์ (Katz) และ โรเซนเบิร์ก (Rosenberg) มีความเห็นว่าเจตคติมี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านปัญญา และองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก ในขณะที่ เน้ม (Pem) ฟิชบายน์และไอเซน (Fishbein & Ajzen) อินสโค (Insko) และเทอร์สโตน (Thurstone) มีความเห็นว่าเจตคติมีองค์ประกอบเดียว คือ อารมณ์ความรู้สึกในทางชอบหรือไม่ชอบที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับความนิยมนามากที่สุดในปัจจุบัน (ทินานันท์ สุนทรพิพิธ, 2531)

4. ปัจจัยที่ทำให้เกิดเจตคติ

เจตคติของบุคคลเกิดขึ้นได้จากการที่ได้รับประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อม จากผู้คน เหตุการณ์ สถานการณ์ และสิ่งต่าง ๆ (สงวนศรี วิรัชชัย, 2527) ได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่าน ศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดเจตคติไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

ประดิดันท์ อปรมัย (2518) กล่าวว่า เจตคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้มากกว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อเจตคติ ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อในสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคม สื่อมวลชนต่าง ๆ ดังนั้น ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดเจตคติของบุคคลจึงได้แก่

1. การเรียนรู้ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนอันจะเป็นการสะสม และรวบรวมประสบการณ์เอาไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เด็กที่เกิดในครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ก็จะมีควมเลื่อมใสในพุทธศาสนา เพราะได้รับอิทธิพลจากการอบรมสั่งสอนประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้
2. ประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคลโดยตรง เช่น บุคคลเคยรับประทานอาหารทะเลแล้วแพ้ ก็ย่อมจะมีเจตคติที่ไม่ดีต่ออาหารทะเล
3. เหตุการณ์ประทับใจ ใน 2 ข้อแรกนั้นจะเป็นการสะสมประสบการณ์หลาย ๆ ครั้งและเกิดเป็นเจตคติ แต่เจตคติก็สามารถเกิดขึ้นได้หากได้รับประสบการณ์เพียงครั้งเดียว และรู้สึกประทับใจ ซึ่งอาจจะประทับใจในทางบวกหรือลบก็ได้
4. การรับเอาเจตคติของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยจะยอมรับเอาเจตคติของผู้ที่เหนือกว่ามาปฏิบัติต่อ เช่น รุ่นน้องรับเจตคติบางเรื่องมาจากรุ่นพี่
5. เกิดจากลักษณะบุคลิกภาพของแต่ละคน เช่น คนมองโลกในแง่ร้ายก็จะมีแนวโน้มที่จะมีเจตคติไม่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ
6. เกิดจากอิทธิพลของสื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นแหล่งให้ข้อมูลที่ก่อให้เกิดทั้งความเข้าใจและอารมณ์ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติได้

ปราณี รามสุด (2528) ชี้ให้เห็นว่าเจตคติของบุคคลเกิดได้จากสิ่งต่อไปนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก หรือวัยต้น ๆ ของชีวิต
2. การศึกษาเล่าเรียน
3. ประสบการณ์ครั้งแรก ๆ ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล
4. วัฒนธรรมภายในสังคม เช่น ความเชื่อทางศาสนา แนวคิด หรือหลักในการดำรงชีวิตของสังคมนั้น ๆ การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ฯลฯ
5. รับถ่ายทอดมาจากบุคคลอื่นหรือจากสังคมที่บุคคลนั้น ๆ เข้าไปเป็นสมาชิกอยู่
6. สื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ
7. ลักษณะส่วนตัวหรือบุคลิกภาพของผู้นั้น คือ ถ้าเป็นคนที่คล้อยตามอารมณ์คนอื่นได้ง่าย ไม่เป็นตัวของตัวเอง สิ่งแวดล้อมก็ย่อมมีอิทธิพลต่อเจตคติของเขามาก แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของใคร เอาแต่ใจตัวเอง เป็นตัวของตัวเองมาก สิ่งแวดล้อมก็มีอิทธิพลต่อเจตคติของเขาน้อย

สุชา จันทน์เอม (2533) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเจตคติสรุปได้ดังนี้

1. วัฒนธรรม (Culture) วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อชีวิตของบุคคลทุก ๆ คน ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตาย วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ แตกต่างกันไป เริ่มจากครอบครัว โรงเรียน วัด สถาบันอื่น ๆ ในสังคม วิทยุ โทรทัศน์ สื่อมวลชนต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการสร้างเจตคติทั้งสิ้น
2. ครอบครัว (Family) ครอบครัวเป็นแหล่งแรกที่อบรมให้เด็กเรียนรู้การสมาคมต่าง ๆ จึงมีอิทธิพลมากที่สุดในการสร้างเจตคติให้แก่เด็ก ตลอดจนการปลูกฝังเจตคติในการดำเนินชีวิตให้แก่บุตรของตน ทั้งนี้เพราะเด็กมักเลียนแบบและเชื่อฟังพ่อแม่อยู่แล้ว
3. กลุ่มเพื่อน (Social Groups) เด็กที่จากบิดามารดาอยู่กับกลุ่มเพื่อนตั้งแต่เล็ก ๆ จะได้รับอิทธิพลต่าง ๆ จากกลุ่มเพื่อนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการ การยอมรับจากเพื่อน ต้องการคำแนะนำ และความช่วยเหลือจากเพื่อนฝูง
4. บุคลิกภาพ (Personality) ลักษณะบุคลิกภาพมีความสัมพันธ์ หรือมีอิทธิพลต่อเจตคติของบุคคลมากเหมือนกัน พวกที่ชอบออกสังคม พวกหนีสังคม พวกชอบเด่น หรือพวกอ่อนน้อม จะมีทัศนคติไม่เหมือนกัน

จากการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดเจตคติพบว่า เจตคติของบุคคลเกิดขึ้นได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ การถ่ายทอด และการเลียนแบบในสังคมที่บุคคลมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งหมายถึงสถาบันต่าง ๆ อันได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ชุมชน สื่อมวลชน และศาสนา เป็นต้น

5. ประโยชน์ของเจตคติ

โดยปกติ คนเรามักจะแสดงพฤติกรรมในทางที่สอดคล้องกับเจตคติของตนเอง (สงวนศรี วิรัชชัย, 2527) ดังนั้น เมื่อผู้ใดมีเจตคติที่ติดต่อกับสิ่งใด ก็จะแสดงพฤติกรรมที่ดีเป็นที่ยอมรับต่อสิ่งนั้น นอกจากนี้เจตคดียังมีประโยชน์ต่อตนเองอีกหลายประการ นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้กล่าวถึงประโยชน์ของเจตคติไว้ดังต่อไปนี้

ประภาเพ็ญ ลววรรณ (2520) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเจตคติไว้ดังนี้

1. ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยการจัดรูปหรือจัดระบบของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา
2. ช่วยให้บุคคลเข้าใจตนเอง โดยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีหรือปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งนำความไม่พอใจมาสู่ตัวเขา
3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งการมีปฏิริยาตอบโต้หรือกระทำสิ่งใดออกไปนั้น ส่วนมากทำในสิ่งที่นำความพอใจมาให้หรือบ้ำาเห็นจรางวัลจากสิ่งแวดล้อม
4. ช่วยให้บุคคลแสดงออกถึงค่านิยมของตนเอง

สงวนศรี วิรัชชัย (2527) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเจตคติไว้ดังนี้

1. เป็นสิ่งที่จะช่วยให้บุคคลได้บรรลุเป้าหมายบางอย่างที่ต้องการ จะเห็นได้จากการทำงานที่เรากำลังทำงานชิ้นหนึ่งให้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพก็จะต้องสร้างเจตคติเชิงนิมิตต่องานชิ้นนั้น จึงจะมีโอกาสทำงานได้สำเร็จตามความประสงค์ ดังนั้นเจตคติบางอย่างจึงมีประโยชน์ในการช่วยให้บุคคลได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ หรือช่วยให้บุคคลปรับตัวเข้ากับกลุ่มและสถานการณ์ได้
2. ช่วยให้บุคคลมีหลักการและมีกฎเกณฑ์ในการแสดงพฤติกรรม หรือกล่าวได้ว่าเจตคติช่วยพัฒนาค่านิยมให้กับบุคคล การที่บุคคลมีเจตคติต่อผู้คน เหตุการณ์ สถานการณ์ และสิ่งต่าง ๆ ในสังคม จะเป็นสิ่งช่วยให้บุคคลสามารถประเมินและตัดสินใจได้ว่า ตนจะเลือกและยึดถือหลักการประพฤติดิตตนอย่างไรจึงจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมและดีงาม เป็นประโยชน์กับคนอื่นและตนเอง
3. เป็นสื่อหรือช่องทางที่จะช่วยให้บุคคลได้พัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ถ้าเราไม่มีเจตคติต่อผู้คน เหตุการณ์หรือสถานการณ์ใด เราก็คงจะไม่ใส่ใจกับผู้คน เหตุการณ์ สถานการณ์ ความคิด (ทัศนนะ) หรือพฤติกรรมนั้น ๆ เมื่อเราไม่ใส่ใจ เราก็คงไม่ได้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ หรือได้น้อยกว่าความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่เราใส่ใจ และเป็นที่ยอมรับของเจตคติของเรา

4. ช่วยป้องกันตนเองจากความคับข้องใจ คนบางคนหลีกเลี่ยงความจริงที่ทำให้เขาไม่สบายใจ ด้วยการพัฒนาเจตคติไปในทางที่จะช่วยให้ทนทนต่อความคับข้องใจนั้น

ลัดดา กิติวิภาต (2532) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเจตคติไว้ 4 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้คุณเข้าใจโลกรอบ ๆ ตัว ทำให้เกิดความรู้โดยสร้างเจตคติอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อจัดระบบสิ่งแวดล้อมที่สับสนวุ่นวายให้ง่ายแก่การเข้าใจ เพื่อทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อบอกให้ทราบถึงสาเหตุของเหตุการณ์นั้น ๆ อาจถูกหรือผิดก็ได้
2. ช่วยป้องกันตนเอง ทำให้บุคคลไม่ตกตนเอง เกิดความภาคภูมิใจ โดยการสร้างเจตคติอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อหลีกเลี่ยงความจริงต่าง ๆ ที่ทำให้ตนเองไม่พึงพอใจ
3. เป็นเครื่องมือทำให้บุคคลได้รับประโยชน์ต่าง ๆ และช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสังคม สิ่งใดที่ทำให้เราได้รับประโยชน์ เราก็จะมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น สิ่งใดที่ขัดขวางความต้องการของเรา เราก็จะมีเจตคติไม่ดีต่อสิ่งนั้น ๆ หนีห่างจากสิ่งนั้น
4. ช่วยให้คุณแสดงตนเองออกมา บุคคลมักจะมีเจตคติที่สอดคล้องกับความคิดหรือค่านิยมของตนเอง การแสดงเจตคติอย่างหนึ่งอย่างใดออกมานั้น เป็นการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept) ของบุคคลด้วย

จากความคิดเห็นของนักจิตวิทยา และนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าเจตคติมีประโยชน์ในการช่วยทำให้บุคคลมีความเข้าใจในตนเองและสิ่งแวดล้อม สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี มีกฎเกณฑ์ในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมออกมา

6. การวัดเจตคติ

เจตคติเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสังเกตหรือวัดได้โดยตรง ต้องสันนิษฐานจากพฤติกรรมที่เป็นคำพูด ข้อเขียน การกระทำ และปฏิกิริยาทางสีหน้าท่าทาง (สงวนศรี วิรัชชัย, 2527) การวัดเจตคติทำให้เราเข้าใจเจตคติของบุคคล และสามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ นักจิตวิทยาและนักวิชาการได้เสนอแนวการวัดเจตคติไว้ดังนี้

เอ็ดเวิร์ด (Edwards, 1957) เสนอแนะรูปแบบในการวัดเจตคติ พอสรุปได้ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ หรือการซักถามโดยตรง เป็นวิธีที่ง่ายและตรงไปตรงมาที่สุด ที่ผู้ถามจะได้ทราบความรู้สึก หรือความคิดเห็นของผู้ตอบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่มีข้อจำกัดคืออาจได้คำตอบที่ไม่แท้จริงเนื่องจากความเกรงกลัว หรือไม่กล้าแสดงความคิดเห็น

2. การสังเกตพฤติกรรม การที่บุคคลมีความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นรู้ได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมา วิธีนี้มีข้อจำกัดคือ ถ้าจำนวนกลุ่มตัวอย่างมาก จะทำให้ไม่สามารถสังเกตพฤติกรรมได้ทุกคน

3. การสร้างข้อความที่เป็นความคิดเห็นต่อสิ่งเร้าที่เราต้องการวัด ในเชิงเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย วิธีนี้เหมาะสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมาก

สมบูรณ์ สุริยวงศ์ (2521) กล่าวว่า การวัดเจตคติอาจทำได้ 3 วิธี คือ

1. การสังเกต (Observation) เป็นการวัดพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตไปอนุมานว่าบุคคลนั้นมีเจตคติต่อสิ่งนั้น ๆ เป็นอย่างไร

2. การฉายภาพ (Projective Technique) เป็นการวัดเจตคติโดยการสร้างจินตนาการจากภาพ ภาพจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงความคิดเห็นออกมา และสามารถสังเกตได้ บุคคลจะมีความคิดเห็นหรือความรู้สึกอย่างไรต่อภาพขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่เขาได้รับ เป็นสำคัญ

3. การให้เล่าความรู้สึก (Self Report) เป็นวิธีการวัดทำให้บุคคลเล่าความรู้สึกต่อสิ่งนั้นออกมา ซึ่งผู้เล่าจะบรรยายความรู้สึกนึกคิดของเขาตามประสบการณ์และความสามารถของเขาว่า ดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบอย่างไร จากการเล่านี้สามารถที่จะกำหนดค่าของคะแนนเจตคติได้ วิธีการวัดแบบนี้ ได้แก่ วิธีการของเทอร์สโตน (Thurstone) ลิเคิร์ต (Likert) กัทท์แมน (Gutman) และ ออสกูด (Osgood) คะแนนที่ได้จากการวัดเจตคติแบบนี้จะแบ่งเป็นช่วง ๆ ในแต่ละช่วงจะมีขนาดเท่า ๆ กัน สามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบความมากน้อยของเจตคติ วิธีนี้เป็นที่นิยมใช้ในการวัดเจตคติกันมาก โดยเฉพาะการวิจัยทางการศึกษา

สำหรับการวิจัย เรื่อง "ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร" ผู้วิจัยได้วัดเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนด้วยการสร้างแบบวัดเจตคติขึ้น โดยใช้มาตรวัดเจตคติตามวิธีของ ลิเคิร์ต (Likert Type Scale) ซึ่งมาตรวัดของลิเคิร์ตจะเป็นมาตรวัดโดยการจัดให้มีข้อความที่แสดงเจตคติต่อที่หมายในทิศทางใดทิศทางหนึ่งแล้วให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นหรือตอบว่าเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย กับข้อความนั้น ๆ มากน้อยเพียงใด คำตอบของแต่ละข้อความจะมีให้เลือกตอบ 5 ช่วง ตั้งแต่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย เฉย ๆ หรือ ยังไม่ได้ตัดสินใจ ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง สรวงศรี วิรัชชัย (2527) กล่าวว่า "ผู้ตอบที่ไม่แน่ใจในการประเมินของตนหรือผู้ตอบที่ไม่ต้องการแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ที่แท้จริงออกมามักจะเลือก คำตอบที่เป็นกลาง คือ เฉย ๆ หรือยัง ไม่ได้ตัดสินใจ ดังนั้นใน ระยะหลัง ๆ จึงมีการตัดแปลงไป บ้าง

เช่น ตัดคำตอบที่เป็นกลางออกไป หรือบางครั้งก็มี การเพิ่มช่วงคำตอบเป็น 6-7 หรือ 8-9 ช่วง" ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ตัดคำตอบที่เป็นกลางออกไป เหลือเพียง 4 ช่วง คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

7. ประโยชน์ของการวัดเจตคติ

สำหรับประโยชน์ของการวัดเจตคตินั้น เรณู เจริญศรี (2525) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวัดเจตคติไว้ดังนี้

1. วัดเพื่อทำนายพฤติกรรม การมีเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าเรามีความรู้ทางด้านดี หรือไม่ดีเกี่ยวกับสิ่งนั้นมากน้อยเพียงใด และเรามีความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้นเพียงใด เจตคติของบุคคลต่อสิ่งนั้นเป็นเครื่องทำนายว่าบุคคลนั้นมีการกระทำต่อสิ่งนั้นไปในทางทำนองใด ฉะนั้นการทราบเจตคติของบุคคลย่อมช่วยให้สามารถทราบการกระทำของบุคคลนั้นได้

2. วัดเพื่อหาทางป้องกันและแก้ไข โดยทั่วไปการที่บุคคลมีเจตคติต่อสิ่งใดอย่างหนึ่งนั้นเป็นสิทธิของเขา แต่ละบุคคลมีเจตคติต่อเรื่องใดแตกต่างกันไปในบางเรื่อง จึงจำเป็นจะต้องให้กลุ่มมีความคิดเห็นและเจตคติสอดคล้องกัน เพื่อป้องกันปัญหาข้อขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เมื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขของสังคมและย่อมเป็นไปได้เมื่อพลเมืองมีเจตคติต่อสิ่งต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน ก็จะเป็นทางก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน

3. วัดเพื่อความเข้าใจสาเหตุและผล เจตคติเปรียบเทียบบุคคลภายใน ที่ผลักดันให้บุคคลกระทำในสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน และสาเหตุภายในหรือเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล อาจจะได้รับผลกระทบมาจากสาเหตุภายนอกอีกส่วนหนึ่ง ฉะนั้น การเข้าใจอิทธิพลของสาเหตุภายนอกที่มีต่อการกระทำของบุคคลต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน บางกรณีอาจจำเป็นต้องวัดทัศนคติของบุคคลต่อสาเหตุภายนอกนั้นด้วย

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ถ้าเราทราบเจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่ง สิ่งใดแล้ว เราสามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้นได้ สามารถจะหาทางป้องกันและแก้ไข หรือ ลดการขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งเข้าใจสาเหตุและผลของพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล

สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วัดเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อนำคะแนนที่ได้จากการวัดมาใช้เป็นตัวแปรเกณฑ์ ศึกษาวิเคราะห์กับตัวแปรทำนาย อันหมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการหาความสัมพันธ์

ระหว่างปัจจัยที่ศึกษา กับ เจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเพื่อหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่มประชากรดังกล่าว

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

1. ความหมายของการอนุรักษ์

แคลสมาน (Pasman, 1975) อธิบายว่า การอนุรักษ์ คือ การป้องกันและจัดการอย่างฉลาดเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม ให้สนองความต้องการของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด

สุรพล สุตารา (2523) กล่าวถึงการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การใช้และบำรุงทรัพยากรนั้น ๆ อย่างมีหลักการและมีประสิทธิภาพ รู้จักใช้เมื่อควรใช้ เก็บไว้เมื่อควรเก็บ ฟื้นฟูบูรณะเพื่อให้คงทนถาวร

เกษม จันทรแก้ว (2530) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บ รักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป

กล่าวโดยสรุป การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ บำรุง ป้องกัน และรักษาทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด เพื่อให้สามารถมีเอาไว้ใช้ได้ยั่งยืนยาวนาน

2. ความหมายของสิ่งแวดล้อม

เกษม จันทรแก้ว (2525) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ว่า หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่ชีวิต หรือสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา และสิ่งที่ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา หรือเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

UNESCO (อ้างถึงใน วินัย วิระวัฒนานนท์, 2530) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และรวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสังคมของมนุษย์ด้วย

ดังนั้น ความหมายของสิ่งแวดล้อม จึงสรุปได้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

3. ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ดาสแมน (Dasman, 1975) กล่าวว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างสมเหตุสมผล เพื่อจะเอื้ออำนวยให้การมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ มีคุณภาพสูงสุดตลอดไป

นาท คัมทวิรุฬห์ (2519) กล่าวว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การนำเอาสิ่งแวดล้อมมาใช้โดยให้ประหยัด และได้รับประโยชน์สูงสุด ด้วยการคำนึงถึงความต้องการในอนาคต

ทวี และ ทศนี ทองสว่าง (2523) ได้กล่าวถึง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า เป็นการใชสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ไม่ให้เกิดพิษภัยต่อสังคมส่วนรวม ดำรงไว้ซึ่งสภาพเดิมของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งหาทางกำจัดและป้องกันมลภาวะ หรือ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ มิให้เกิดขึ้นในสังคมส่วนรวม

เกษม จันทรแก้ว (2524) ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า หมายถึงการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผล เพื่อที่จะอำนวยให้คุณภาพของการมีชีวิตอยู่อย่างดีตลอดไปสำหรับมนุษย์

เกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2528) ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง การสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวน การรักษาไว้ การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน การทดแทน และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึงการใช้การรักษา การบำรุง และปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา อย่างสมเหตุสมผลและอย่างประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยาวนาน

4. ความหมายของเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สำหรับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

วิเชียร คำจันทร์ (2522) กล่าวว่า เจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคล ซึ่งได้สัมพันธ์กับปัญหาสิ่งแวดล้อม การศึกษาวิถีชีวิต และ สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องต่อการป้องกันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จะแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะดังต่อไปนี้ ความรู้ ความเข้าใจ ความพึงพอใจ เห็นชอบ อธิบายหรือยกเห็น และ

พร้อมที่จะช่วยเหลือป้องกันรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม หรือการแสดงออกในทางตรงข้าม หรือแสดงออกในลักษณะที่เป็นกลาง

มานิต เรืองรัตน์ (2525) ได้นิยามความหมายของเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า คือ ความรู้สึกของบุคคลซึ่งเมื่อได้ปะทะสัมพันธ์กับปัญหาสิ่งแวดล้อม จะแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะดังนี้ คือ มีความรู้ ความเข้าใจ ความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ อยากรู้ อยากเห็น และพร้อมที่จะช่วยเหลือป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน หรือแสดงออกในด้านตรงข้าม หรือ แสดงออกในลักษณะเป็นกลาง

จากการศึกษาความหมายของเจตคติ และความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึก หรือความโน้มเอียงของบุคคลที่จะเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือวางตัวเป็นกลางกับการรู้จักใช้ บำรุงรักษา ป้องกันสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว อย่างประหยัด และให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้สามารถมีไว้ใช้อย่างยั่งยืนยาวนาน

5. แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญ อย่างหนึ่งในสังคมชีวิตมนุษย์ปัจจุบัน เพราะปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นปัญหาระดับโลก ที่นานาชาติประเทศต้องร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ (นิวัตติ เรืองพานิช, 2527) นักสิ่งแวดล้อมหลายท่านได้เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้มากมาย ผู้วิจัยขอเสนอโดยสังเขปตามลำดับดังนี้

5.1 ความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เกษม จันทรแก้ว (2526) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความจำเป็นต่อมนุษย์อย่างมาก เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้มนุษย์ได้รับปัจจัยสี่ มนุษย์ตั้งแต่ลืมหินยุคโลกจนโตเต็มวัย และตาย ไปจากโลกนี้ จะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ได้ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย รวมไปถึงความสะดวกสบายบางอย่างที่ไม่จำเป็นด้วย ถ้าหากขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นแล้ว มักมีปัญหาก่เกิดขึ้นต่อมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอาจจะมีส่วนทำให้เกิดความยากจนแร้นแค้น

สุรพล สุตารา (2527) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมไว้สอดคล้องกับ เกษม จันทร์แก้ว ดังนี้

สิ่งแวดล้อมมีบทบาทและความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะเป็น
แหล่งของปัจจัยสี่ รวมทั้งให้ความสะดวกสบายในการมีชีวิตอยู่ มนุษย์ได้พยายาม
ดัดแปลงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรมาใช้ให้เกิดผลตามที่ตนเองต้องการ อีกทั้ง
เทคโนโลยีได้วิวัฒนาการโดยมนุษย์เพื่อนำมาประยุกต์เอาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
มาใช้และแปรรูปให้ง่ายขึ้น อนึ่งจากขบวนการนำเทคโนโลยีนั้นมาใช้ อาจทำให้
สูญเสียทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจากการนำมาใช้มากกว่าเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็น
ผลจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นทั้งนั้น ถ้ามีมนุษย์มากขึ้นปัญหาดังกล่าวก็มากขึ้น ... ใน
ปัจจุบันประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงมักพบปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นทั่ว ๆ ไป
เสมอ และถ้าปล่อยเหตุการณ์ให้เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์ก็จะได้รับผลตอบแทน
ในทางลบที่รุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมใน
ปัจจุบันและมีแนวโน้มในอนาคตอย่างชัดเจน

จะเห็นได้ว่า การที่เราต้องช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้เนื่องจาก
สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นแหล่งของ
ปัจจัยสี่และความสะดวกสบายต่าง ๆ หากสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไป ไม่ว่าจะเนื่องมาจากการเพิ่ม
ขึ้นของประชากร ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี หรือการไม่รู้จักรักษาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ให้
ยั่งยืนก็ตาม ก็จะทำให้มนุษย์เกิดความยากลำบากและแร้นแค้นเพิ่มมากขึ้นจนถึงอนาคต

5.2 วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2533) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์หลักของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อดำรงไว้ซึ่งปัจจัยสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์และ
สัตว์ และระบบสนับสนุนการดำรงชีวิต เป็นการปรับปรุงป้องกันพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก การหมุน
เวียนแร่ธาตุ อาหารพืช ตลอดจนการทำน้ำให้สะอาด
2. เพื่อสงวนรักษาการกระจายของชาติพันธุ์ ซึ่งขึ้นกับโครงการขยาย
พันธุ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการปรับปรุง การป้องกันภัยพิบัติ สัตว์เลี้ยง และจุลินทรีย์ต่าง ๆ รวมทั้ง
สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ตลอดจนการคุ้มครองอุตสาหกรรมนาหานิต ที่ใช้
ทรัพยากรที่มีชีวิตเป็นวัตถุดิบ

3. เพื่อเป็นหลักประกันในการใช้พันธุ์พืช สัตว์ และระบบนิเวศน์ เพื่อประโยชน์ในการยังชีพตามความเหมาะสม และอุตสาหกรรมหลักต่าง ๆ

4. เพื่อสงวนรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรมซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าไว้ไปยังอนุชนรุ่นหลัง รวมทั้งระบบสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น

5.3 หลักการ แนวทาง และมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
สำหรับหลักการ แนวทาง และมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น ได้มีผู้เสนอหลักการ แนวทาง หรือ มาตรการ ดังกล่าวไว้ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว (2530) ได้เสนอหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ 3 ประการ คือ

1. ต้องใช้อย่างฉลาด กล่าวคือ ในการที่จะใช้ทรัพยากรแต่ละอย่างนั้น ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลได้ผลเสีย ความขาดแคลน หรือ ความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาทางหลักเศรษฐศาสตร์อย่างถี่ถ้วนด้วย

2. ประหยัด (เก็บ รักษา สงวน) ของที่หายาก หมายถึงว่า ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรอย่างยิ่งที่จะเก็บรักษาเอาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ก็ต้องใช้อย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย

3. หัวใจการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี หรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น (ซ่อมแซมปรับปรุง) กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามมีสภาพเสื่อมต่อการสูญเสีย หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชาควรอย่างยิ่งที่จะได้หาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2533) ได้กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ควรให้การศึกษาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของเขาเองต่อสิ่งแวดล้อมในอันที่จะให้เขาสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2. การปรับปรุงคุณภาพ เป็นวิธีการตรงที่ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร และสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรม

3. การลดอัตราการเสื่อมสูญ คือ ไม่บริโภคทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้น ๆ ให้คุ้มค่าที่สุด

4. การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ คือ การนำวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชำรุด หรือ เสื่อมสภาพแล้วมาใช้ประโยชน์ใหม่ โดยการหลอมใหม่หรือย่อยแล้วไปผลิตใหม่

5. การใช้สิ่งทดแทน ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ได้ดีในอดีต เริ่มร่อยหรอลง เนื่องจากความต้องการในการบริโภคสูง จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีคุณภาพ คล้ายคลึงกันมาทดแทนทรัพยากรเดิมที่กำลังจะหมดไป

6. การใช้สิ่งที่มีคุณภาพรองลงมา โดยการหาวิธีการในการรักษาคุณภาพ ของสิ่งที่มีคุณภาพรองลงมานั้นให้มีคุณสมบัติที่ดีขึ้น

7. การป้องกัน เป็นวิธีการจัดการโดยตรงเกี่ยวกับการป้องกันไม่ให้ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมร่อยหรอและเสื่อมโทรมลงเร็วเกินไป หรือป้องกันมลพิษไม่ให้แปดเปื้อน สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัย

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2523) ได้กล่าวถึงมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไว้ พอสรุปได้ดังนี้

1. มาตรการในการอนุรักษ์โดยตรง (Direct Conservation Measures) เพื่อการถนอมรักษาและการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างฉลาดที่สุด มี 7 วิธี คือ

1.1 การถนอม (preservation) เป็นการที่ใช้ประโยชน์จาก สิ่งแวดล้อมที่พยายามให้คงสภาพต่าง ๆ ของธรรมชาติเดิมไว้ทั้งปริมาณและคุณภาพ และให้มีอยู่ ตลอดไป วิธีนี้ใช้กับการจัดการทรัพยากร ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า ทิวทัศน์ ธรรมชาติ เป็นต้น

1.2 การบูรณะหรือปรับปรุงให้ฟื้นสภาพ (restoration or renewal) หมายถึงการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้ตลอดไปด้วยการบูรณะปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ที่ใช้มานานจนเก่า เสื่อมคุณภาพและประโยชน์แล้ว ให้กลับมีคุณภาพและใช้ประโยชน์ได้อีก เช่น การปลูกป่าทดแทน การแก้ไขดินเค็ม ดินเปรี้ยว เป็นต้น

1.3 การปรับให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติ (benefication or reclamation) ในกรณีนี้สิ่งแวดล้อมจะได้รับการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ สูงสุดและคุ้มค่า เช่น การปรับปรุงดินให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี และปลูกพืชได้หลายอย่าง ปรับปรุงการเพิ่มผลผลิต

1.4 การผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (efficient produce and use) มาตรการนี้นิยมใช้กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทรัพยากรธรรมชาติ ประเภทหมดสภาพหรือประเภทสิ้นเปลืองหมดไป เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ ต้องมีมาตรการที่รัดกุมทุก ขั้นตอนของการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า เช่น ปรับปรุงประสิทธิภาพของเครื่องมือเครื่องจักรในการผลิต การขนส่งและการใช้ก็พยายามให้เกิดการสูญเสียที่น้อยที่สุด

1.5 การนำเอามาใช้ใหม่ (re-use) เป็นมาตรการที่ช่วยให้เรา ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้คุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ เช่น ทรัพยากรแร่และโลหะต่าง ๆ

1.6 การใช้สิ่งอื่นทดแทน (substitution) ปัจจุบันนิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ หรือใช้เวลานานในการสร้าง เช่น ใช้พลาสติกแทนโลหะ ใช้ไม้อัดและกระดาษแทนไม้ เป็นต้น

1.7 การค้นหา และ ตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากร (resource inventories and appraisal) เป็นวิธีการศึกษาวิจัยค้นคว้าผลประโยชน์ และวิธีการที่จะนำสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้ว แต่ได้ปล่อยทิ้งไว้อย่างไม่มีประโยชน์ เช่น สิ่งแวดล้อมประเภทพลังงาน ได้แก่ พลังงานแสง พลังงานลม พลังงานคลื่น พลังงานความร้อนภายใต้โลก เป็นต้น

2. มาตรการอนุรักษ์ทางสังคม เป็นมาตรการที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนทุกคน ซึ่งมาตรการทางสังคมแบ่งเป็น 3 แนวทาง คือ

2.1 การรวมกลุ่มพนักงานกำลังของผู้สนใจ และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในด้านร่างกาย ความคิด และพลังใจ ตลอดจนทุนทรัพย์ จัดตั้งเป็นกลุ่มสมาคม ชมรม ที่จะช่วยเผยแพร่ รับผิดชอบต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น สมาคมนิยมไพร ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

2.2 การให้การศึกษ ความรู้ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ แก่คนทุกคน ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ทุกสถาบันการศึกษาและสังคม ให้เกิดความรัก ความหวงแหน เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนบทบาทของสื่อมวลชน

2.3 มาตรการโดยการใช้กฎหมายควบคุม วิธีนี้นิยมใช้ทั่วทุกประเทศ โดยใช้กฎหมายที่มีบทห้ามและบทลงโทษ รวมกับความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย

จะเห็นได้ว่า ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งสองมาตรการดังกล่าว จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันไป เพราะถ้าใช้มาตรการใดมาตรการหนึ่งโดยเฉพาะนั้น จะทำให้ไม่สามารถแก้ไข้ปัญหาได้ดี การใช้มาตรการทั้งสองวิธีด้วยการจัดให้มีการจัดการ การวางแผนที่มีนโยบาย การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผลอย่างรัดกุมจะช่วยทำให้สิ่งแวดล้อมสามารถใช้ประโยชน์ได้ยาวนานและคุ้มกับการนำไปใช้

อนึ่งได้มีนักสิ่งแวดล้อมศึกษาอีกหลายท่านที่กล่าวถึงมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่าแบ่งเป็น 2 มาตรการใหญ่ ๆ คือ มาตรการโดยตรง และมาตรการทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับวันเพ็ญ สุรฤกษ์ เช่น ทวี ทองสว่าง (2523) สาคร ถือเจริญ (2524) และ ศิริพรต ผลสินธุ์ (2531) เป็นต้น อย่างไรก็ตามได้มีนักสิ่งแวดล้อมศึกษาอีกหลายท่านที่ได้กล่าวถึง

มาตรการทางการศึกษาว่า การศึกษาเป็นมาตรการที่สำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น เย็นใจ เลอาหวณิช (2520) กล่าวว่า "ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากคน ดังนั้น ในการแก้ไขและป้องกันปัญหา จึงต้องใช้คนเป็นศูนย์กลาง และการศึกษาเป็นมาตรการที่สำคัญที่สุด เพราะช่วยปลูกฝัง ความรู้ ความเชื่อ เจตคติ และค่านิยม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจ และการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ของคน"

นอกจากนี้ เจษฎา แซ่มประเสริฐ (2528 อ้างถึงใน ศิริพร ชีพประกิต, 2533) ได้กล่าวถึงมาตรการทางการศึกษาต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. การให้การศึกษาความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนทุกคน ทุกระดับ ทุกวัย เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักในคุณค่าสิ่งแวดล้อม ควรเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ โดยอาศัย การสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร เป็นต้น
2. ในฐานะเป็นประชาชนที่รู้จักรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ควรแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ เพื่อช่วยแนะนำเผยแพร่หรือป้องกันชีวิตของตนเอง และครอบครัว
3. ควรปรับปรุงคุณภาพของประชาชนโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งเสริมให้การศึกษา การปฏิบัติกิจกรรมตามหลักสูตร ให้ทราบค่านิยมที่ถูกต้องในสังคมปัจจุบัน เช่น ความซื่อสัตย์ ความมีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักระเบียบวินัย

ต่อมาในปี 2530 สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงมาตรการในการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาแก่บุคคลทุกระดับไว้ ดังนี้

1. การคำนึงถึงสภาวะแวดล้อมทั้งหมด ทั้งที่อยู่ในธรรมชาติและเกิดจากฝีมือมนุษย์ทั้งในด้านนิเวศวิทยา การเมือง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี กฎหมาย และศิลปวัฒนธรรม โดยเน้นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ
2. ควรเป็นกระบวนการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีพ โดยรวมทั้งระบบในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต
3. ควรมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับวิทยาการแทบทุกสาขา
4. ควรเน้นการปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติ ทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยให้มีการตัดสินใจและปฏิบัติจริงให้มาก
5. ควรพิจารณาปัญหาและประเด็นต่าง ๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อมให้กว้าง แต่ขณะเดียวกันต้องพิจารณาความเหมาะสมสำหรับท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ด้วย

6. ควรพิจารณาปัญหาและผลกระทบของสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบัน และอนาคต
7. พิจารณาการพัฒนาทั้งมวลในแง่สิ่งแวดล้อม โดยเน้นหลักความสมดุลย์ระหว่างความต้องการทางด้านสิ่งแวดล้อมและทางด้านการพัฒนา
8. การเน้นคุณค่าและความจำเป็นในการร่วมมือกัน ป้องกันและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก

จะเห็นได้ว่า หลักการ แนวทาง และมาตรการ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดังกล่าว มุ่งที่จะเสนอแนวคิดให้บุคคลในสังคมร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะด้วยการป้องกันการฟื้นฟูแก้ไข หรือการปฏิบัติกับสิ่งแวดล้อม เพื่ออนุรักษ์ให้สังคมมีสิ่งแวดล้อมที่ดี และยาวนานตลอดไป แต่การที่จะให้บุคคลเกิดพฤติกรรมดังกล่าวได้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้การศึกษามิว่าจะเป็น การให้การศึกษาระบบโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน นับเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และเป็นสิ่งแรกที่ต้องกระทำ ทั้งนี้เพราะการให้การศึกษากลับมาเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น เป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจ และปลูกฝังเจตคติที่ถูกต้องเหมาะสมในเรื่องดังกล่าวให้กับบุคคลได้ และเมื่อบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว บุคคลก็จะสามารถตัดสินใจและปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามสถานการณ์ โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับทางกฎหมาย หรือต้องใช้ระเบียบใด ๆ มาควบคุม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านต่าง ๆ

การสอนสิ่งแวดล้อมไม่ว่าระดับการศึกษาใด หรือสาขาวิชาใด ล้วนมีเป้าหมายเพื่อสร้างเจตคติที่เอื้ออำนวยในการสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดพฤติกรรม หรือผลในทางปฏิบัติ อย่างแท้จริง กระบวนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อสร้างเจตคติ (วินัย วิจารณ์านนท์, 2530) เจตคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้มากกว่าสิ่งที่กำเนิดขึ้นเอง (Marvin and Wright, 1976) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติของบุคคลนั้นประกอบด้วยปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น ตัวบุคคล การเรียนรู้เจตคติในวัยเด็ก จะได้รับอิทธิพลจากพ่อแม่ บุคลิกภาพของบุคคลจะแตกต่างกันไปตามแบบของการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งมีผลทำให้เจตคติของบุคคลแตกต่างกันไปด้วย ลักษณะทางประชากรบางอย่างก็มีผลต่อเจตคติ เช่น การศึกษา รายได้ อาชีพ เพศ นอกจากนี้สัมพันธภาพระหว่างบุคคลก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเจตคติด้วย อีกทั้งยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีก เช่น สื่อสารมวลชนและครู ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้างและเปลี่ยนแปลงเจตคติ เป็นต้น (Adorno et al., 1959)

ประดินันท์ อปรมัย (2518) ได้กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดเจตคติ ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อในสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคม และสื่อมวลชนต่าง ๆ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520) ได้กล่าวถึงโอกาสและแหล่งข้อมูลที่มีผลต่อการสร้างเจตคติว่า ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific experience) วิธีการหนึ่งที่เราเรียนรู้เจตคติ คือการมีประสบการณ์เฉพาะอย่างกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจตคตินั้น เช่น การมีประสบการณ์ที่ดี การได้รับการลงโทษทางร่างกายและจิตใจ การเกิดภาวะคับข้องใจ

2. การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication from others) เจตคติหลายอย่างของบุคคลเกิดขึ้นจากผลของการได้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เด็กได้รับในครอบครัวและสังคม เช่น การได้รับคำบอกเล่าจากผู้ปกครองและครู

3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) เจตคติบางอย่างของบุคคลถูกสร้างขึ้นจากการเลียนแบบจากคนอื่น กระบวนการเลียนแบบเริ่มขึ้น ตั้งแต่การสังเกตพฤติกรรมของคนอื่น ขึ้นต่อไปเป็นการแปลความหมายการปฏิบัติให้อยู่ในรูปของความเชื่อ ยิ่งบุคคลที่เป็นแบบอย่างเป็นที่เคารพหรือได้รับการยกย่องอยู่แล้วจะมีผลต่อความเชื่อมากยิ่งขึ้น

4. องค์กรประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Factors) เจตคติของบุคคลหลายอย่างเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากสถาบัน เช่น โรงเรียน สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น สถาบันเหล่านี้จะเป็นทั้งแหล่งที่มาและสิ่งช่วยสนับสนุนให้เกิดเจตคติบางอย่างได้

ธีระพร อูวรรณโณ (2521) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดเจตคติว่ามี 4 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. พ่อ แม่ อิทธิพลจากพ่อแม่ อาจเรียกได้ว่าเป็นแหล่งที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อเด็ก โดยเฉพาะเด็กก่อนเข้าเรียน เด็กจะพัฒนาค่านิยม ความเชื่อ และความรู้สึกนึกคิดขึ้นมาในกรอบของครอบครัว ซึ่งมีพ่อแม่เป็นหลัก

2. กลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มโรงเรียน ครู และเพื่อนที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเจตคติของเด็ก

3. ประสบการณ์ส่วนตัว ประสบการณ์ส่วนตัวในวัยเด็ก มีอิทธิพลต่อการพัฒนาของบุคคล รวมทั้งการพัฒนาเจตคติด้วยประสบการณ์ที่รุนแรง หรือกระทบกระเทือนใจบุคคลเป็นสิ่งที่ฝังแน่นในจิตใจของบุคคลได้นานและมีอิทธิพลทำให้คนมีเจตคติแตกต่างกันออกไป

4. สื่อมวลชน สื่อมวลชนรวมถึงวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่าง ๆ สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนนที่สุด คือ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ที่จะพยายามเปลี่ยนเจตคติของคนให้หันไปนิยมในสิ่งที่ผู้โฆษณาต้องการ

มอร์แกน และ คิง (Morgan and King, 1975) กล่าวว่า เจตคติของบุคคลเกิดจากสิ่งแวดล้อมต่อไปนี้

1. บิดามารดา โดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งเด็กจะมีเวลาอยู่กับครอบครัวเป็นส่วนมาก บิดามารดามักจะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ให้แก่บุตร
2. เพื่อน เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจะใช้เวลาส่วนมากในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กับกลุ่มเพื่อน จึงได้รับเจตคติจากกลุ่มเพื่อนมาประพาศปฏิบัติให้เหมือน ๆ กัน เพื่อให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ
3. สื่อมวลชนต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ บรรดาสื่อมวลชน เป็นต้น จะมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังเจตคติให้แก่เด็กเป็นอันมาก เพราะเด็กอยู่ในวัยชอบสิ่งใหม่ และชอบเลียนแบบ
4. การศึกษาเล่าเรียน สถาบันการศึกษามีหน้าที่ในการให้ความรู้และเสริมสร้างเจตคติที่สังคมต้องการให้ปลูกฝังแก่นักเรียนนักศึกษาในระดับต่าง ๆ

จากการศึกษา ค้นคว้า เอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ ได้แก่

1. ปัจจัยทางด้านตัวนักเรียน
2. ปัจจัยทางด้านผู้ปกครอง
3. ปัจจัยทางด้านโรงเรียน
4. ปัจจัยทางด้านกลุ่มเพื่อน
5. ปัจจัยทางด้านสื่อมวลชน
6. ปัจจัยทางด้านชุมชน
7. ปัจจัยทางด้านศาสนา

สำหรับการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ปัจจัยที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. ปัจจัยทางด้านนักเรียน ประกอบด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้
  - 1.1 เพศ
  - 1.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 1.3 จำนวนพี่น้องร่วมสายโลหิต
  - 1.4 ลำดับการเกิด
  - 1.5 จำนวนเงินที่นักเรียนใช้จ่ายโดยเฉลี่ยต่อวัน

2. ปัจจัยทางด้านครอบครัว ประกอบด้วยตัวแปรต่อไปนี้
  - 2.1 ผู้ปกครองที่ให้การอบรมเลี้ยงดู
  - 2.2 อายุของผู้ปกครอง
  - 2.3 การศึกษาของผู้ปกครอง
  - 2.4 อาชีพของผู้ปกครอง
  - 2.5 รายได้ของผู้ปกครอง
  - 2.6 จำนวนสมาชิกในครอบครัว
  - 2.7 สภาพแวดล้อมของบ้าน
  - 2.8 ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู
  - 2.9 การอบรมสั่งสอนของผู้ปกครอง
  - 2.10 การปฏิบัติของผู้ปกครอง
3. ปัจจัยทางด้านโรงเรียน ประกอบด้วยตัวแปรต่อไปนี้
  - 3.1 การอบรมสั่งสอนของครู
  - 3.2 การปฏิบัติของครู
  - 3.3 กิจกรรมในหลักสูตร
  - 3.4 กิจกรรมเสริมหลักสูตร
  - 3.5 สภาพแวดล้อมในโรงเรียน
4. ปัจจัยทางด้านกลุ่มเพื่อน ประกอบด้วยตัวแปรต่อไปนี้
  - 4.1 ความประพฤติกของเพื่อน
  - 4.2 การเลียนแบบเพื่อน
  - 4.3 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเพื่อน
  - 4.4 การชักจูงของเพื่อน
5. ปัจจัยทางด้านสื่อมวลชน ประกอบด้วยตัวแปรต่อไปนี้
  - 5.1 การได้รับเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากหนังสือพิมพ์
  - 5.2 การได้รับเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากวิทยุ
  - 5.3 การได้รับเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากโทรทัศน์
6. ปัจจัยทางด้านชุมชน ประกอบด้วยตัวแปรต่อไปนี้
  - 6.1 กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน
  - 6.2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน
  - 6.3 สภาพแวดล้อมในชุมชน
  - 6.4 ความสัมพันธ์กับชุมชน

7. ปัจจัยทางด้านศาสนา ประกอบด้วยตัวแปรต่อไปนี้
  - 7.1 คำสอนในศาสนา
  - 7.2 การปฏิบัติของสงฆ์
  - 7.3 กิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ

ปัจจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเสนอตามลำดับดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านตัวนักเรียน

ปัจจัยด้านตัวนักเรียน หมายถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) อันได้แก่ ความแตกต่างด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม นอกจากนี้ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงความแตกต่างด้านสภาพแวดล้อม (Environment) ด้านจิตใจและแนวคิดต่าง ๆ ที่บุคคลยึดถือเพื่อแสดงบทบาท (Role) ในสังคมออกมาเป็นพฤติกรรม (Behavior) ให้เห็น คนทุกเพศทุกวัยจะมีแบบแผนแห่งการรอกงาม และการพัฒนาเป็นไปโดยเฉพาะตามแบบแผนของแต่ละคน เพศหญิงและเพศชาย ก็มีลักษณะประจำตนเป็นเฉพาะ เช่น เพศชาย มีเอ็นและกล้ามเนื้อต่าง ๆ แข็งแรงกว่าเพศหญิง ส่วนด้านจิตใจนั้น เพศหญิงมีความอ่อนไหวง่ายกว่าเพศชาย (คุณนิศย์ วัฒนธาดา, 2518)

โรบินสัน (Robinson อ้างถึงใน สุชา จันทร์เอม, 2521) ได้วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายไว้ดังนี้ ประการแรกเกี่ยวกับจุดหมายของชีวิต ประการที่สองเกี่ยวกับความแตกต่างด้านสมอง และประการสุดท้ายความแตกต่างทางด้านเพศ อันจะส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางด้านความคิดเห็น และการมองปัญหาแตกต่างกัน การได้รับการอบรมเลี้ยงดูก็แตกต่างกัน เช่น เด็กหญิงไทย ถูกเลี้ยงดูอย่างจำกัดของเขต ในขณะที่เด็กชายไทยมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ ความแตกต่างระหว่างเพศจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรมาภรณ์ สมานประธาน (2525) ได้วิจัยทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนที่อาศัยอยู่ในเมืองกับนอกเมือง จำนวน 900 คน ผลการวิจัยพบว่าทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของนักเรียนชายและหญิงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนที่อยู่ในเมืองกับนอกเมือง มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทองปาน ทองมีทอง (2531) ได้ศึกษาเจตคติและพฤติกรรมต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนสว่างวัฒนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 168 คน ผลปรากฏว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น มีเจตคติเชิงนิมานต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับสูง คือ มีความสำนึกรับผิดชอบในปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็นอย่างดี และมีพฤติกรรมต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง เจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมระหว่างเพศชายกับหญิง ครอบครัวขนาดเล็กกับครอบครัวขนาดใหญ่ นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกับนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ระหว่างนักเรียนที่เคยและไม่เคยเรียนวิชาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่แตกต่างกัน

สุรัชย์ คมมานนท์ (2531) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์กับเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดนครราชสีมาโดยสำรวจจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 893 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. มโนทัศน์กับเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของนักเรียนมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ และที่ตั้งโรงเรียนของนักเรียน ไม่มีผลกระทบต่อมโนทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และมโนทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง และระหว่างนักเรียนโรงเรียนในเมือง กับนักเรียนนอกเมือง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศและที่ตั้งโรงเรียนของนักเรียน ไม่มีผลกระทบต่อเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติระหว่างนักเรียนหญิงและนักเรียนชาย และระหว่างนักเรียนโรงเรียนในเมืองกับนักเรียนนอกเมืองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พรรณภัทร พานิชเจริญ (2533) ได้ศึกษาความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 648 คน ผลการศึกษาพบว่านักเรียนชายกับนักเรียนหญิงมีทัศนคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนหญิงมีทัศนคติดีกว่านักเรียนชาย เมื่อเปรียบเทียบตามตัวแปร ระดับการศึกษาของผู้ปกครองพบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เพิร์ส (Perks, 1974) ได้สำรวจความรู้และเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับ 10 และ 12 จากโรงเรียนบริเวณทะเลสาบทั้ง 5 แห่ง และรัฐทางตะวันตก 6 รัฐ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนระดับ 10 และ 12 โรงเรียนละ 30 คน จาก 199 โรงเรียน ผลการสำรวจพบว่า

1. คะแนนความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชายสูงกว่านักเรียนหญิง
2. คะแนนมโนคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับ 12 สูงกว่านักเรียนระดับชั้น 10 แต่คะแนนความรู้ไม่แตกต่างกัน
3. เจตคติต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนหญิง และ นักเรียนชายแตกต่างกัน และนักเรียนที่เรียนคนละระดับชั้น จะมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมต่างกันด้วย

ไดยาร์ (Dyar, 1975) ศึกษาเรื่อง การประเมินเจตคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับมลพิษสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ระดับ 7 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับ 7 จำนวน 637 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทมีความกังวลต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ส่วนเด็กที่อยู่ในเขตเมืองมีความกังวลน้อยที่สุด เด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาดเป็นพิเศษ มีความมั่นใจที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นได้ เด็กที่มีความสามารถในการเรียนระดับสูงและกลางมีความกังวลต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าเด็กที่อยู่ในระดับต่ำ สถานะทางเศรษฐกิจมีผลต่อเจตคติและพฤติกรรมไม่มาก เด็กหญิงมีคะแนนเจตคติและพฤติกรรมต่ำกว่าเด็กผู้ชายเล็กน้อย

มาจอร์แบงค์ (Marjoribanks, 1976) ได้วิจัยเรื่องความรู้ เจตคติ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนอายุ 12 ปี จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 4 แห่ง ในชนบทประเทศอังกฤษ เป็นชาย 201 คน หญิง 195 คน ผลการวิจัยพบว่า คะแนนจากการสอบวัดเจตคติจะเพิ่มขึ้นตามระดับความสามารถทางสติปัญญา และมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เพิ่มขึ้นด้วย

ริชมอนด์ (Richmond, 1977) ได้ศึกษา ความรู้และเจตคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในประเทศอังกฤษ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 11,000 คน จาก 383 โรงเรียน ผลการศึกษาพบว่านักเรียนมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมค่อนข้างต่ำ มีเจตคติในทางบวกต่อสิ่งแวดล้อมเมื่อเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตของนักเรียน และมีเจตคติในทางลบเมื่อเป็นเรื่องที่นักเรียนต้องมีความรับผิดชอบและการเสียสละมาเกี่ยวข้อง นักเรียนชายมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมดีกว่านักเรียนหญิง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

เบเกอร์ (Baker, 1979) ได้วิจัยเรื่อง สิ่งแวดล้อมศึกษา : นวัตกรรมทางหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเจตคติ และความร่ำของนักเรียนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เจตคติ มโนทัศน์ และการจัดสิ่งแวดล้อมของครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับ 7 จำนวน 676 คน และครูที่สอนนักเรียนในระดับ 7 จำนวน 104 คน จากโรงเรียนในรัฐนิวยอร์ก 9 โรงเรียน แบ่งเป็นโรงเรียนในชนบท โรงเรียนในชานเมือง และโรงเรียนในเมือง อย่างละ 3 โรงเรียนเท่ากัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีขนาดครอบครัว แหล่งที่อยู่อาศัย และเพศต่างกัน มีเจตคติ และ ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนชายมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมในทางบวกสูงกว่านักเรียนหญิง แต่นักเรียนหญิงมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากกว่านักเรียนชาย นักเรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมน้อยกว่านักเรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านนักเรียน ทำให้ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยที่น่าจะเกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยประกอบด้วยตัวแปร เนต ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวนพี่น้องร่วมสายโลหิต ลำดับการเกิด และจำนวนเงินที่นักเรียนใช้จ่ายโดยเฉลี่ยต่อวัน

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านผู้ปกครอง

พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นแหล่งที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการเกิดเจตคติของเด็ก โดยเฉพาะก่อนเด็กเข้าโรงเรียน เด็กจะพัฒนาค่านิยม ความเชื่อ และความรู้สึกนึกคิดขึ้นมาในกรอบของครอบครัว ซึ่งมีพ่อแม่เป็นหลัก (ธีระพร อวรรณโณ, 2521) การที่บุคคลประกอบอาชีพต่างกันย่อมมีฐานะความเป็นอยู่ เจตคติ สภาพแวดล้อม และพฤติกรรมที่ต่างกันออกไป การอบรมสั่งสอนลูกหลาน การถ่ายทอดแบบอย่างในการดำรงชีวิตของแต่ละครอบครัว จึงแตกต่างกันออกไปด้วย ดังที่ เจอร์ซิล (Jersild อ้างถึงใน วิชาญ มณีโชติ, 2530) กล่าวว่า เมื่อบุคคลมีความเชื่อ และมีแนวคิด ทศนคติ บุคลิกภาพเป็นเช่นไร ก็ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้แก่สมาชิกในครอบครัวแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ ประสาท อิศรปริดา (2523) ยังกล่าวว่า การอยู่ร่วมกัน ได้ปะทะสังสรรค์และสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มปฐมภูมิ ย่อมจะมีแรงกดดันมากในการที่จะกำหนดทิศทางเจตคติของบุคคล โดยที่ ประดิษฐ์ อู่รามย์ (2518) ได้ยกตัวอย่างไว้ว่า พ่อแม่ทำอะไรเป็นระเบียบเรียบร้อย และพยายามปลูกฝังความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่เด็กตั้งแต่เล็ก เด็กย่อมจะมีเจตคติที่ดีต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสอดคล้องกับ กิลฟอร์ด (Guilford, 1965) ที่กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวที่เหมาะสม จะพัฒนาบุคลิกภาพ และเจตคติไปในทางที่พึงปรารถนา

ในเรื่องเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวนั้น โรเจอร์ (Roger, 1972) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. แบบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึง วิธีการที่พ่อแม่ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรโดยให้ความเป็นอิสระแก่เด็กพอประมาณ ไม่ตามใจหรือเข้มงวดเกินไป บุตรจะรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม พ่อแม่จะยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของบุตร

2. แบบปล่อยปละละเลย (Rejection) หมายถึง วิธีการที่พ่อแม่เลี้ยงดูบุตรโดยปล่อยให้บุตรทำอะไรตามใจชอบ ไม่มีการตั้งข้อกฎเกณฑ์ใด ๆ เด็กจะไม่ได้รับการเอาใจใส่ หรือได้รับคำแนะนำเท่าที่ควร

3. แบบเข้มงวดกวดขัน (Overprotection) หมายถึง วิธีการที่พ่อแม่ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยไม่ให้ทำอะไรตามที่บุตรปรารถนา คอยควบคุมไม่ให้ได้รับความสะดวกในการทำสิ่งต่าง ๆ แต่จะตั้งกฎเกณฑ์ให้เด็กปฏิบัติตามทุกอย่าง

นอกจากนี้ เจลิม อ้าเอี่ยม (2528) ได้กล่าวถึง การศึกษาของบิตามารดาว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าจะมีอิทธิพลต่อเจตคติของบุตร เช่น บิตามารดาที่มีระดับการศึกษาสูง สามารถที่จะถ่ายทอดเจตคติ ค่านิยมสมัยใหม่ดีกว่า มีการควบคุมและยินยอมบุตรในทางที่เหมาะสมกว่า หรือพูดอีกนัยหนึ่ง บิตามารดาที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มส่งเสริมให้บุตรมีเจตคติที่ดี พัฒนาบุคลิกภาพที่สนองความต้องการของสังคมมากกว่า

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณรงค์ ศรีสนิท (2524) ได้วิจัยเรื่อง ความรู้และเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของ นักศึกษาวิทยาลัยครูส่วนกลาง พบว่า นักศึกษามีความรู้ในระดับปานกลาง มีเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในทางบวก นักศึกษาหญิงมีความรู้มากกว่านักศึกษาชาย นักศึกษาสายวิทยาศาสตร์มีความรู้มากกว่านักศึกษาสายสังคมศาสตร์ นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร มีความรู้มากกว่านักศึกษาที่มีภูมิลำเนาในภาคอื่น ๆ แต่นักศึกษาที่บิตามารดามีอาชีพต่างกัน จะมีความรู้ไม่แตกต่างกัน นักศึกษาชายมีเจตคติในทางบวกมากกว่านักศึกษาที่มีภูมิลำเนาในภาคอื่น ๆ ส่วนนักศึกษาที่มีบิตามารดามีอาชีพต่างกัน มีเจตคติไม่แตกต่างกันความรู้และเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

เจลิม อ้าเอี่ยม (2528) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของการอบรมเลี้ยงดู ที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในหัวข้อเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเจตคติเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยจำแนกนักเรียนตามประเภทของการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน 3 ประเภท คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย และการอบรม

เลี้ยงคนแบบเข้มงวดกวดขัน ผลการวิจัยพบว่า การอบรมเลี้ยงคนแบบปล่อยปละละเลย เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ยุวดี อิมใจ (2529) ได้ศึกษาปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยาที่มีความสัมพันธ์ต่อความตั้งใจ ในการรักษาความสะอาดของบ้านเมืองของเยาวชนระดับมัธยมปลายในกรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ เยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2528 จำนวน 300 คน พบว่าปัจจัยทางสังคมได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย กิจกรรมปฏิบัติการแก้ปัญหาการรักษาความสะอาดของบ้าน โรงเรียน สาธารณะสถาน และการได้รับข่าวสารความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจในการรักษาความสะอาดของบ้านเมืองของเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นัยนา ศรีชัย (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักศึกษา จำนวน 2,257 คน จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมระหว่างชั้นปีของนักศึกษา ขนาดของครอบครัว และอาชีพของบิดาพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน เพศ และภูมิฐานะของนักศึกษา มีส่วนเกี่ยวข้องกัน ความรู้แตกต่างกัน มหาวิทยาลัย และคณะที่เรียนมีผลทำให้ความรู้และทัศนคติแตกต่างกัน

ไดยาร์ (Dyar, 1975) ได้วิจัยเรื่อง การประเมินเจตคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับมลพิษสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับ 7 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทมีความกังวลต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ส่วนเด็กที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมีความกังวลน้อยที่สุด เด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาดเป็นพิเศษมีความมั่นใจที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นได้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านผู้ปกครอง ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร อันได้แก่ ตัวแปรด้านการศึกษาของผู้ปกครอง อายุของผู้ปกครอง รายได้ของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง ขนาดของครอบครัว สภาพแวดล้อมที่บ้าน ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง และการปฏิบัติของผู้ปกครอง

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านโรงเรียน

อาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนเป็นบ้านที่สองของนักเรียน นักเรียนจะใช้เวลาประมาณ 7-10 ชั่วโมงอยู่ในโรงเรียน เมื่อเด็กเริ่มเข้าโรงเรียน เด็กจะแวดล้อมไปด้วยเพื่อนและผู้ใหญ่ อื่น ๆ ที่ไม่ใช่บิดามารดา และหน้าที่ของโรงเรียน นอกจากการสอนวิชาการแล้วยังมีหน้าที่ในการพัฒนาคลิกภาพทุกด้านให้กับนักเรียน (Featherstone, 1965) การศึกษาในโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยมและแนวความคิดของบุคคลแบบเบย์ (Bagley, 1987) กล่าวว่า "ประสบการณ์ทางการศึกษา สามารถพัฒนาความสามารถเจตคติ และรูปแบบพฤติกรรมอื่น ๆ ได้" นอกจากนี้ เฟรดเดอริก (Frederick, 1974) ยังค้นพบว่าการสอนวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดลอมสามารถให้สอนนักเรียนเพื่อสร้างเจตคติที่พึงประสงค์ได้

กิจกรรมนอกชั้นเรียน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถสร้างเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังที่ เจลิม อ่าเอี่ยม (2528) กล่าวว่า "กิจกรรมนอกชั้นเรียนไม่เพียงแต่จะเสริมสร้างความรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาเท่านั้น ยังช่วยให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี เกิดความเพลิดเพลินและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น การศึกษานอกสถานที่ การเข้าเป็นสมาชิกชมรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง" กิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้แก่

1. กิจกรรมเกี่ยวกับการทัศนศึกษา
2. กิจกรรมเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกชมรม ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม
3. กิจกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์ เช่น กลุ่มอาสาสมัครปลูกต้นไม้ รักษาความสะอาดที่สาธารณะ
4. กิจกรรมการค้นคว้าห้องสมุด
5. กิจกรรมเบ็ดเตล็ดที่จัดขึ้นตามวาระและโอกาสที่สำคัญ คือ การจัดนิทรรศการวันสิ่งแวดล้อมโลก

นอกจากนี้ ธนาลัย สุขพันธ์ (2533) ยังกล่าวว่า "การสร้างตัวอย่างสภาพแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้นในห้องเรียนและในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือของต้นไม้ ความสะอาดของสถานที่ โภชนาการของอาหารกลางวัน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะช่วยเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ค่านิยม เจตคติ ด้านสิ่งแวดล้อมของนักเรียนให้ดีขึ้น นอกจากนี้การประพฤติปฏิบัติของครูในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งสำคัญ เช่น ถ้าครูสอนนักเรียนให้ปลูกต้นไม้ แต่ครูกลับเด็ดต้นไม้เล่นเสียเอง ย่อมทำให้นักเรียนเกิดข้อกังขา และเกิดเจตคติที่ไม่ดีตามมา"

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประพันธ์ โภยสมบูรณ์ (2519) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะคตินักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนของโรงเรียนที่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโรงเรียนที่ไม่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเลือกโรงเรียนที่มีนักเรียนชายล้วนและหญิงล้วน โรงเรียนละ 100 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสนใจต่อการสงวนและคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้และการเข้าเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสูงมาก ทักษะคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่แตกต่างกัน นักเรียนในโรงเรียนที่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงกว่านักเรียนในโรงเรียนที่ไม่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อัคนีย์ ศรีสุข (2521) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติในการอนุรักษ์ธรรมชาติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสิ่งแวดล้อมด้วยบทเรียนสำเร็จรูปของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบการสอนระหว่างการสอนโดยบทเรียนสำเร็จรูปและแบบปกติ เป็นเวลา 6 สัปดาห์ แล้วจึงทำการวัดเจตคติและผลสัมฤทธิ์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีเจตคติ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสูงขึ้นกว่าเดิมยังไม่ได้เรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กลุ่มที่ใช้วิธีสอนแบบปกติมีระดับเจตคติสูงกว่ากลุ่มที่เรียนโดยบทเรียนสำเร็จรูป

สนอง ไปชีวิ (2524) ได้ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เขตการศึกษา 4 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน จำนวน 370 คน จากโรงเรียน 15 โรงเรียน ผลการศึกษพบว่า นักเรียนหญิงมีทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสูงกว่านักเรียนชาย แหล่งความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากจะได้รับในชั้นเรียนแล้วนักเรียนยังได้รับจากวิทยุและโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ จากการได้ไปทัศนศึกษา และจากเอกสารเผยแพร่ต่าง ๆ ส่วนแหล่งความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่นักเรียนยังได้รับน้อย ได้แก่ การชมภาพยนตร์ การบรรยาย การอภิปราย และการจัดนิทรรศการ

เบอร์เชทท์ (Burchett, 1972) ได้ศึกษาเจตคติเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนในระดับ 4, 5 และ 6 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับ 4, 5 และ 6 จำนวน 98 ห้องเรียน จากโรงเรียนประถมศึกษา 2 โรงเรียน ผลการศึกษพบว่านักเรียนมีเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในทางบวก ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเจตคติของนักเรียน คือ การสอนของครู และสิ่งแวดล้อม

ภายนอก เช่น ภาพยนตร์ ส่วนองค์ประกอบสำคัญที่จะเป็นตัวเปลี่ยนแปลงเจตคติของนักเรียน คือ การได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ซิบเลย์ (Sibley, 1974) ศึกษาผลของเกมส์ถาวรจำลองที่มีต่อเจตคติในเรื่องสิ่งแวดล้อมของนักเรียนในระดับ 6 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับ 6 จำนวน 163 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 6 กลุ่ม ๆ ละ 14 คน และกลุ่มควบคุม 80 คน เกมที่ใช้คือ การใช้ที่ดิน ประชากร น้ำสกปรก และการแก้ปัญหาความสกปรกเป็นพิษของสิ่งแวดล้อม เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบทดสอบเกี่ยวกับเจตคติที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า เกมส์ถาวรจำลองทำให้เจตคติของนักเรียนที่มีต่อสิ่งแวดล้อมดีขึ้น

เนลส์ค (Noeske, 1975) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการสอนที่แตกต่างกันที่มีผลต่อเจตคติในเรื่องสิ่งแวดล้อมในเมืองของนักเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนประถมศึกษา จำนวน 263 คน จาก 72 ห้องเรียน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่สอนโดยพาไปศึกษานอกสถานที่และปฏิบัติในสถานการณ์จริง ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงกับกลุ่มที่สอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง หลังจากสอนแล้วได้ทดสอบเจตคติของนักเรียนพบว่า วิธีการสอนโดยการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เป็นวิธีสอนที่ทำให้นักเรียนมีเจตคติทางบวกต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าวิธีอื่น ๆ

เพค (Peck, 1976) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา แบบการสอนในห้องเรียน การสอนนอกห้องเรียน และการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนประกอบกัน เพื่อความแตกต่างกันในเรื่องความรู้และเจตคติของนักเรียน โดยทำการทดสอบ 2 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่เรียนนอกห้องได้คะแนนสอบครั้งหลังมากกว่ากลุ่มอื่น กลุ่มที่เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนได้คะแนนเพิ่มขึ้น แต่ไม่เท่ากลุ่มแรก สำหรับคะแนนเจตคติเพิ่มขึ้นทั้ง 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่เรียนนอกห้องเรียนมีคะแนนเพิ่มขึ้นมากกว่าทุกกลุ่ม

แอนดรู (Andrews, 1978) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธินิสัย จิตินิสัย และพฤติกรรม ในโปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษานอกชั้นเรียน กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับ 6 จำนวน 58 คน ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียนมีความสัมพันธ์กับเจตคติ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยคาดว่าตัวแปรที่น่าจะเกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนของครู การปฏิบัติ

ของครู กิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านกลุ่มเพื่อน

การศึกษาปัจจัยด้านกลุ่มเพื่อนที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร นั้น ผู้วิจัยได้ประมวลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันดังนี้

กลุ่มเพื่อน หมายถึง เพื่อนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน มีสถานภาพและบทบาทเหมือนกัน มีการรวมกลุ่มและมีประเพณีของกลุ่ม เด็กจะเปลี่ยนกลุ่มในช่วงต่าง ๆ แห่งความเจริญงอกงามของเด็ก และ เด็กอาจเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน กลุ่มลูกเสือ กลุ่มค่ายเยาวชน กลุ่มสมาคมต่าง ๆ กลุ่มศาสนา กลุ่มกีฬา กลุ่มสถานักเรียน กลุ่มข้างถนน บทบาทของเด็กเป็นสิ่งที่กลุ่มมุ่งหวัง ดังนั้นการอยู่ในกลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อเด็กเป็นอย่างมาก (รัตนา ตุงคสวัสดิ์, ม.ป.ป.) เนื่องจากเด็กจะได้รับเจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรม จากกลุ่มเพื่อน เช่นเดียวกับที่ได้รับจากพ่อแม่ (Symonds อ้างถึงในสมพร สุกข์ศิษย์, 2529) ดังนั้น การที่เด็กคบเพื่อนดี ก็จะนำไปสู่ลักษณะนิสัยที่ดี (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, 2521)

เพื่อนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในความรู้สึกของเด็กทุกคน ในอายุประมาณระหว่าง 6-12 ปี เด็กได้ก้าวเข้าสู่สถาบันทางสังคมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งนอกเหนือจากบ้าน คือโรงเรียน ฉะนั้นในช่วงวัยนี้ เด็กจะมีเพื่อนวัยเดียวกันมากมาย ซึ่งมาจากครอบครัวต่าง ๆ กัน อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกันที่มีต่ออารมณ์ของเด็ก คือเด็กทุกคนต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม การเป็นที่ยอมรับนี้ถือว่าเป็นรางวัลตอบแทนที่มีค่ายิ่งสำหรับเด็กทุกคน เนื่องจากเด็กยังเล็กเกินกว่าที่จะเลียนแบบการเข้าสังคมของบิดามารดา ฉะนั้น เด็กทุกคนจะพยายามเรียนรู้และปฏิบัติตามวิถีทางและแบบแผนของกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกัน เพื่อให้ได้รับผลตอบแทนข้อนี้ นอกจากในกลุ่มเพื่อนยังมีอิทธิพลในแง่ช่วยสร้างลักษณะประจำตัวให้แก่เด็กอีกด้วย ดังที่เราจะเห็นได้ว่าเด็กประถมปีที่หนึ่งมีลักษณะประจำตัวที่คล้ายคลึงกัน และมีความต้องการที่จะทำสิ่งนั้นตามอย่างเพื่อนในกลุ่มวัยเดียวกันด้วยเหตุผลเพียงข้อเดียวคือ เพราะทุกคนในกลุ่มทำอย่างนั้นหรือต้องการสิ่งนั้น ฉะนั้นการเอาอย่างเพื่อนวัยเดียวกันทั้งในด้านการกระทำ และ ความรู้สึกนึกคิดและค่านิยมในลักษณะเช่นว่านี้ อาจทำให้เด็กได้รับและเรียนรู้สิ่งที่ไม่ถูกต้องได้ในบางกรณี (นิภา นิธยาณ,

จากทฤษฎีที่ว่า เจตคติสามารถถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่น ๆ ได้เมื่อบุคคลอยู่รวมกัน เป็นกลุ่มมีการติดต่อสื่อความหมาย และมีความสัมพันธ์ต่อกันก็จะเป็นช่องทางที่ทำให้บุคคลสามารถ ถ่ายทอดเจตคติไปสู่บุคคลอื่น ๆ ได้ (สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2525) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่ กลุ่มเพื่อนน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียน ประกอบกับการที่ยังไม่เคยพบว่า ได้เคยมีผู้ศึกษาถึงปัจจัยด้านกลุ่มเพื่อนที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาปัจจัยตัวนี้ โดยแบ่งเป็นตัวแปรด้านความ ประพฤติของเพื่อน การเลียนแบบเพื่อน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเพื่อน และการชักจูงของ เพื่อน

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสื่อมวลชน

ปัจจุบันสื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนเรามาก สื่อมวลชนไม่ เพียงแต่จะให้ความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีอิทธิพลในการเสริมความรู้ ความคิด รสนิยม และเจตคติ อันมีอิทธิพลต่อเนื่องไปถึงการกระทำ การปฏิบัติ และความประพฤติด้วย นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (สิรินทร สุจริตจันทร์, 2534) ชแรม (Schramm อ้างถึงใน สิรินทร สุจริตจันทร์, 2534) ได้กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของสื่อมวลชนต่อการพัฒนา สรุปได้ดังนี้

1. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้รายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้ ทราบทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนสามารถรายงานและแจ้งข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระจายข่าว สารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศให้แก่ประชาชนได้ทราบอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว
2. สื่อมวลชนทำหน้าที่ขยายทัศนวิสัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยสามารถนำสิ่งซึ่ง ไม่เคยพบเห็นเข้าสู่ประสบการณ์ของประชาชน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของคนให้เกิดความคิดเห็นต่อ สิ่งต่าง ๆ จึงทำให้เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในสังคม
3. สื่อมวลชนทำให้เกิดความรู้สึกสนใจขึ้นมาได้ คือ สื่อมวลชนนำสิ่งต่าง ๆ มา เสนอต่อประชาชนให้เกิดความสนใจที่จะพัฒนาในด้านต่าง ๆ
4. สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา โดยรายงานข่าว เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น รายงานข่าวด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของ ประเทศ ทำให้เกิดบรรยากาศทางความรู้สึกนึกคิดทางวิชาการ ซึ่งกระตุ้นประชาชนให้กลับมามอง ตนเองในสถานการณ์ปัจจุบันที่ได้ดำเนินอยู่ และมองอนาคตต่อไปด้วย
5. สื่อมวลชนทำหน้าที่ช่วยเหลือขบวนการวินิจฉัยสั่งการโดยทางอ้อม ทั้งนี้เพราะ อิทธิพลของสื่อมวลชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติและค่านิยมที่ถกฝังแน่นจนประสบผลสำเร็จ ดังนั้นสื่อมวลชนจึงมีบทบาทต่อการตัดสินใจของประชาชนอย่างมาก

6. สื่อมวลชนช่วยเสริมสร้างการตัดสินใจของบุคคล โดยการส่งผ่านข่าวสารไปตามช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยปกติแล้วผู้นำหรือผู้ที่มีอิทธิพลในการชักจูงใจคนอื่น ๆ ในสังคม มักจะเป็นผู้ที่ใช้สื่อมวลชนอย่างมาก

7. สื่อมวลชนสามารถให้สถานภาพแก่บุคคล ในที่นี้หมายถึง การช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่บุคคล โดยการสนับสนุนให้ความสนใจแก่บุคคลนั้น ก็เท่ากับช่วยเสริมสร้างสถานภาพของบุคคลนั้นแล้ว

8. สื่อมวลชนจะช่วยขยายการสนทนา เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลอย่างกว้างขวางขึ้น การอภิปรายถึงปัญหาของบ้านเมือง การถกเถียงปัญหาต่าง ๆ สามารถช่วยสร้างความคิดเห็นให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

9. สื่อมวลชนสามารถบังคับให้เป็นไปตามปทัสถานทางสังคม ทำหน้าที่กระจายข่าวสารความประพฤติปฏิบัติที่ออกนอกเส้นทางของปทัสถานของสังคมที่ยึดถืออยู่ เช่น สื่อมวลชนสามารถกล่าวถึงองค์สรรเสริญในบุคคลที่ทำความดี ในขณะที่เดียวกันก็อาจประณามว่ากล่าวผู้ที่ละเมิดปทัสถานที่ดีของสังคมด้วย

10. สื่อมวลชนในฐานะที่เป็นครู โดยทำหน้าที่ให้การศึกษา และการอบรมแก่ประชาชนให้ความรู้แก่ประชาชนได้โดยตรงในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้ ที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตในขณะเดียวกันก็ช่วยเสริมการศึกษาในโรงเรียน ช่วยครูสอนนักเรียนในชั้น และทดแทนครูในกรณีที่ครูไม่มีความชำนาญในการสอนวิชาการแขนงนั้น ๆ

สำหรับบทบาทของสื่อมวลชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรองทิพย์ ศรีตะปัญญะ และ กมล ทองคำสก (2535) ได้แสดงความคิดเห็นว่า สื่อมวลชนในปัจจุบันมีบทบาทอย่างมากในการเสนอความคิดเห็นในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยผ่านทางสื่อของตนเอง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เพราะสื่อต่าง ๆ สามารถเข้าไปได้ถึงกลุ่มเยาวชนทุกกลุ่ม โดยออกมาในรูปแบบการจัดรายการสารคดี รายการเพลง โดยเฉพาะการเสนอข่าวติดต่อกันทางหน้าหนังสือพิมพ์

อุบลพงษ์ วัฒนเสรี (2536) ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อมวลชนในการเสนอความรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

โทรทัศน์ โทรทัศน์มีการแบ่งเวลาให้กับรายการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้นประเภทของรายการมีทั้งภาพยนตร์ สารคดี ชีวิตสัตว์ ข่าว เกมโชว์ ตอบปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของสัตว์ รายการที่พาผู้ชมไปเยี่ยมกลุ่มอนุรักษ์ต่าง ๆ และรายการเสริมสร้างความรู้ทางสิ่งแวดล้อม เช่น การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ฯลฯ ปัจจุบันโทรทัศน์หลายช่องแพร่ภาพและเรื่องราวสิ่งแวดล้อมที่ทันต่อเหตุการณ์ดีมาก

วิทยุ วิทยุมีรายการที่จัดเพื่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง และจัดโดยนำเอาเรื่องของสิ่งแวดล้อมไปเป็นสาระประกอบในการสนทนากับผู้ฟังมากขึ้น รายการเหล่านี้มีทั้งของสถานีวิทยุในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม บางรายการออกอากาศโดยไม่คิดว่าข้อมูลเท่าที่ควรอาจทำให้ผู้ฟังได้รับความคิดรวบยอดที่ผิดได้ง่าย ๆ

หนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์หลายฉบับ แบ่งเนื้อที่ให้เป็นคอลัมน์สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ มีการรายงานข่าวสิ่งแวดล้อมเป็นระยะ ๆ ทันต่อเหตุการณ์ มีการทำสัปดาห์พิเศษเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความสนใจของประชาชน เช่น เรื่องการทำนาเกลือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เหตุการณ์วาตภัยครั้งยิ่งใหญ่ในภาคใต้ ฯลฯ บางฉบับมีคอลัมน์สิ่งแวดล้อมสำหรับเด็ก เป็นต้น ข้อควรระวังก็คือในการเสนอข่าวควรพยายามให้มีความเป็นกลางมากที่สุด

จะเห็นว่าสื่อมวลชนมีความก้าวหน้าและมีบทบาทอย่างอเนกประการ เพราะเป็นสิ่งที่ให้ความรู้ ความคิด เสริมสร้างประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้รับสาร จึงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อประชาชนอย่างมากในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านเสริมสร้างสติปัญญา การเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยมด้านคุณธรรมและศีลธรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อารีย์ สังขพันธ์ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้โสตทัศนูปกรณ์ในโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ใช้โสตทัศนูปกรณ์ในการเผยแพร่ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับปานกลาง คือ รูปภาพ หนังสือพิมพ์ วารสาร ภาพยนตร์ สไลด์ รายการวิทยุ การจัดนิทรรศการและการบรรยาย และยังพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความรู้ทั่วไปในระดับปานกลาง โดยได้รับความรู้ทางหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ รูปภาพ แผ่นป้ายโฆษณา รายการวิทยุ และเพลง

สนอง ไปชีว (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เขตการศึกษา 4 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เขตการศึกษา 4 จาก 15 โรงเรียน จำนวน 370 คน ผลการวิจัยพบว่า แหล่งความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากจะได้รับในห้องเรียนแล้ว นักเรียนจะได้รับจากวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์มากที่สุด รองลงไปคือ การไปทัศนศึกษา และเอกสารเผยแพร่

ชำนาญ นานาผล (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสนใจและความคิดเห็นของ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมใน หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 1,110 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสนใจต่อข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมในหนังสือพิมพ์ในระดับมาก และนักเรียนมีความเห็นว่าหนังสือพิมพ์ควรเสนอข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมในระดับมาก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสื่อมวลชน ทำให้ผู้วิจัย คาดว่า ปัจจัยดังกล่าวน่าจะเกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเป็นตัวอย่าง 3 ตัวอย่าง ได้แก่ การได้รับเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ และ โทรทัศน์ ตามลำดับ

6. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านชุมชน

การศึกษาถึงปัจจัยด้านชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร นั้น ผู้วิจัยได้ ศึกษาถึงความหมายของชุมชน หน้าที่ของชุมชนและกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของ ชุมชนเสนอตามลำดับดังนี้

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตพื้นที่เดียวกัน มีการจัดแบ่งระบบ ต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ๆ มีการติดต่อสัมพันธ์กันได้สะดวกทั่วถึง มี สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ ร่วมกัน สมาชิกของชุมชนมีความรู้สึกต่อชุมชนร่วมกัน เช่น มีชื่อเรียกชุมชนร่วมกัน (Sanders อ้างถึงใน สวัสดิ์ สุทธเมธา, 2524)

วอเรน (Warren อ้างถึงใน สวัสดิ์ สุทธเมธา, 2524) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของ ชุมชนไว้ 5 ประการ คือ

1. การผลิต แจกจ่าย และบริโภค
2. สังคมกรรม หรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)
3. การควบคุมสังคม
4. การมีส่วนร่วมทางสังคมของสมาชิกในชุมชน
5. การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกและองค์การต่าง ๆ ใน

ชุมชน

สำหรับในด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกนั้น สุวัฒน์ สุธธเมธา (2524) ได้กล่าวว่า ชุมชนมีสถานที่และสถาบันต่าง ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้การเป็นอยู่และการกระทำภารกิจหน้าที่ต่าง ๆ ในชุมชนเป็นไปด้วยดีสนองความต้องการของสมาชิกได้ และให้สมาชิกได้ใช้ชีวิตร่วมกัน พบปะกัน เพื่อความสนิทสนมคุ้นเคย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น กระทำกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ตามความศรัทธาเชื่อถือ สถานที่ต่าง ๆ และสถาบันต่าง ๆ ของชุมชน เป็นแหล่งสำคัญของความร่วมมือร่วมใจ ร่วมความรักสามัคคีที่จะให้เกิดผลดีแก่ชุมชน เป็นแหล่งสำคัญของการควบคุมสังคมที่ไม่เกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ชุมชนใดสามารถทำให้สมาชิกร่วมมือร่วมใจกันทำในสิ่งที่เหมาะสมถูกต้อง เป็นประโยชน์แก่ชุมชนได้มาก ชุมชนนั้นก็เจริญก้าวหน้า มีความสงบสุข มั่นคง ปลอดภัย

สำหรับกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้น เท่าที่ผ่านมามพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันในการทำกิจกรรม ซึ่งมักจะเป็นกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ อันได้แก่ กิจกรรมการทำความสะอาด ขุดลอกคูคลอง แหล่งน้ำต่าง ๆ การทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ถนน ตรอก ซอย ฯลฯ การปลูกต้นไม้ การทำความสะอาดบริเวณวัดหรือสถานที่สาธารณะ รวมทั้งการจัดทำป้ายคำขวัญ ป้ายณรงค์เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดติดไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น

กิจกรรมเหล่านี้ ประชาชนในชุมชนอาจร่วมกันจัดขึ้นเองโดยผู้นำในชุมชน หรืออาจได้รับแรงสนับสนุนหรือริเริ่มจากสำนักพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร จากสำนักงานเขตต่าง ๆ ที่ชุมชนตั้งอยู่หรือจากหน่วยงานอื่น และบุคคลในชุมชนร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากโรงเรียนในชุมชนนั่นเอง การให้ความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมดังกล่าวนี้ บานชื่น บุญประเสริฐ (2534) กล่าวว่า จะเป็นการช่วยปลูกฝังประชาชนในชุมชนรวมทั้งนักเรียนได้รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมช่วยสร้างเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกระตุ้นให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพต่อการดำรงชีวิตของตนเอง และ สังคมในชุมชน

ตัวอย่างโครงการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยขอยกตัวอย่างให้เห็น
พอสังเขป ดังนี้

โครงการวัดและประชาร่วมใจ (ราชพฤกษ์สาร, 2536)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้วัดและประชาชนในชุมชนได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ โดยการปลูกต้นไม้ถวายราชสักการะ
2. เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการสร้างความร่มรื่น และสร้างอากาศบริสุทธิ์ให้กับวัดและชุมชน
3. เพื่อให้มีต้นไม้ในทางศาสนาที่เป็นประโยชน์แก่เยาวชนได้ศึกษา เช่น ต้นโพธิ์ ต้นสาละ ต้นสมอ และต้นมะขามป้อม เป็นต้น

เป้าหมายในการดำเนินการ

เพื่อให้วัดทุกวัดทั้งในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งวัดทุกวัดในทุกจังหวัด ได้มีโอกาสร่วมโครงการ "วัดและประชาร่วมใจ" สร้างปอดให้กับชุมชน จึงแบ่งลักษณะการณรงค์ปลูกและบำรุงต้นไม้เป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 สำหรับวัดที่ไม่อาจหรือไม่เหมาะที่จะปลูกต้นไม้ยืนต้นเพิ่มเติมในบริเวณวัดได้ คณะกรรมการอาจจัดในลักษณะของการทอดผ้าป่าต้นไม้พร้อมกระถาง หรือทอดผ้าป่าเพื่อนำเงินไปซื้อต้นไม้กระถางที่ทางวัดเห็นเหมาะสมและสมควรต่อไป

รูปแบบที่ 2 สำหรับวัดที่มีพื้นที่ ๆ สามารถจะปลูกต้นไม้ยืนต้นเพิ่มเติมได้จำนวนมาก คณะกรรมการจะร่วมกันพิจารณาชนิดและจำนวนต้นไม้ ตลอดจนการจัดหาปุ๋ยคอก หรือให้ร่วมเงาตามแผนผัง และตามความเหมาะสมต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลัดดา คีลาน้อย (2530) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในวิชาสังคมศึกษาจากการสอน โดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนฝางวิทยายน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน กลุ่มทดลองได้รับการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนและกลุ่มควบคุมสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่า เจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านชุมชน ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ชุมชนน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งควรจะนำมาศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาตัวแปรที่เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสภาพแวดล้อมในชุมชน ตามลำดับ

7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านศาสนา

ในสังคมไทยถือว่า วัดเป็นสถานที่ที่มีหน้าที่อบรมนิสัยของคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม มาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางชีวิตของคนในชุมชน ชำเลือง วุฒิจันทร์ (2526) ได้กล่าวถึงงานของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ เพื่อความมั่นคงแห่งชาติในสังคมไทย แบ่งเป็น 3 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. งานพัฒนาคุณภาพของพลเมืองในด้านคุณธรรม จริยธรรม ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น เทศน์สอนโดยตรง เขียนตำรา บทความ จัดการสอนศีลธรรมโดยตรง ฯลฯ
2. การสงเคราะห์ประชาชนด้านขวัญและกำลังใจ เช่น การบำเพ็ญกุศลตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
3. ด้านความช่วยเหลืองานราชการ ด้วยพระสงฆ์ได้รับการยอมรับและยกย่องจากประชาชนในท้องถิ่นมาก ทั้งยังได้ช่วยเหลือทางราชการอีก เช่น ช่วยอบรมราษฎรให้รู้ผิดชอบชั่วดี ปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาล เป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ

อุบลพงษ์ วัฒนเสรี (2535) ได้ตั้งข้อสังเกตว่ากลุ่มศาสนาสามารถให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าถึงใจของประชาชนได้ง่ายที่สุด บนพื้นฐานของความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่มีกระจายอยู่ทั่วทุกภาค กลุ่มนี้จัดเป็นแหล่งให้การศึกษาสิ่งแวดล้อมนอกระบบที่ดีมากกลุ่มหนึ่งหากมีความแม่นยำและรอบรู้ในแนวความคิดหลักเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง การให้ความสนับสนุนทางด้านทฤษฎี วิธีปฏิบัติและข้อมูลที่จำเป็นกับกลุ่มนี้ จะทำให้การเผยแพร่เรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพขึ้นซึ่งสอดคล้องกับคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (อ้างถึงใน กนิษฐา กอวัฒนา, 2530) ที่ได้พิจารณาเห็นว่า การส่งเสริมให้การศึกษาประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน จะเป็นมาตรการสำคัญด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้ ส่วนบุคคลที่จะทำหน้าที่ให้การศึกษา เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ ไปสู่ประชาชนให้เกิดผลมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงนั้น เห็นสมควรนิมนต์พระภิกษุในพระพุทธศาสนามาร่วมดำเนินงานด้านนี้ด้วย ทั้งนี้เพราะศาสนาทอดเป็นศาสนาประจำชาติไทย พระภิกษุซึ่งทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนากระจายอยู่ทั่วไปทั้งภายในเมืองและชนบททั่วประเทศ สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พระภิกษุเป็นผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและเป็นที่ยอมรับศรัทธาทำให้เข้าถึงประชาชนได้โดยง่าย สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้จัดโครงการฝึกอบรมอาสาสมัครสิ่งแวดล้อมขึ้น

สิ่งแวดล้อม ในการจัดประชุมของสงฆ์ ทั้งในระดับจังหวัด และระดับภาคทั่วประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. ม.ป.ป.)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนิษฐา กอวัฒนา (2530) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระภิกษุผู้ได้รับการอบรมกับพระภิกษุที่ไม่ได้รับการอบรมตามหลักสูตรสังฆาธิการอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม จำนวน 240 รูป ผลการวิจัยพบว่าภิกษุทั้ง 2 กลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะว่าพระภิกษุที่ได้รับการอบรมนำความรู้ไปถ่ายทอดให้พระภิกษุที่ไม่ได้รับการอบรมอยู่ในวัดเดียวกัน ภิกษุได้ถ่ายทอดความรู้ และ เจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่กลุ่มเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือกลุ่มประชาชนทั่วไปและนักเรียน กลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดน้อยที่สุด สิ่งที่ใช้กันมากได้แก่ การพูดคุย การแสดงปาฐกถา และบรรยาย การเทศนาสั่งสอนสำหรับปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอด ได้แก่ การขาดคัมมือ หนังสือเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และปัญหาความยากจนของประเทศทำให้ต้องประกอบอาชีพ ไม่มีเวลาว่างพอที่จะมาสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านตัวแทนศาสนา ผู้วิจัยคาดว่าจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่าจะทำศึกษา โดยแบ่งเป็นตัวแปรด้านคำสอนในศาสนา การปฏิบัติของสงฆ์ และกิจกรรมหรือนิถีกรรมต่าง ๆ